

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETME-ÖĞRENME
SÜRECİNE KATILIM DÜZEY VE BİÇİMLERİ

Zeliha ÜNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman: Yard.Doç.Dr. Handan DEVECİ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

2006

ÖZ

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETME-ÖĞRENME SÜRECİNE KATILIM DÜZEY VE BİÇİMLERİ

Zeliha ÜNAL

İlköğretim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006

Danışman: Yard.Doç.Dr. Handan DEVECİ

Bireye toplumsal kişilik kazandırmayı amaçlayan Sosyal Bilgiler Programının öğelerinden olan öğretme-öğrenme süreçleri; eğitim amaçlarının gerekli kıldığı yaşantıların istenilen davranışlara dönüştürülmesi için yapılan düzenlemelerle ilgilidir. Yöntem, araç-gereç, personel, teknik gibi alt öğeleri kapsayan öğretme-öğrenme süreçleri öğretime ilişkin etkinliklerin yoğunluk kazandığı bir boyutu oluşturmaktadır. Öğretimi geliştirmek amacıyla tasarlanan programlar, yöntem ve teknikler, araç-gereçler ancak bilinçli uygulamalarla istenilen sonucu verecektir. Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerinin belirlenmesi ile gerçekçi değerlendirmeler yapılacaktır. Böylece öğretme-öğrenme sürecinde etkili ve bilinçli uygulamalar yapılabilir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini belirlemektir. Bu araştırma tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. 2005-2006 öğretim yılı güz döneminde Eskişehir ilinde yer alan yedi eğitim bölgesindeki Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ilköğretim okullarından, her bölgeden rastlantısal yolla birer okul seçilmiştir. Araştırma seçilen okullardaki 966 yedinci sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada veri toplamak amacıyla, kişisel bilgilerle ilgili 5 soru, öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışlarına yönelik 14 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin zmlenmesinde, sayı, yüzde, aritmetik ortalama ile standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada, verilen yanıtların puan ortalamaları öğrencilerin cinsiyetlerine ve akademik başarı düzeylerine göre farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek için, ikili küme karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar arası “t” Testinden, ikiden çok küme karşılaştırılmalarında ise Tek Yönlü Varyans Analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda F değerinin anlamlı çıktığı durumlarda farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD (Tukey’s Honestly Significant Difference Test) oklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Araştırmada, tüm istatistiksel zmlmelerde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Yapılan veri zmlmelerinden sonra şu sonuçlara ulaşılmıştır:

4. İlköğretim yedinci sınıf ğrencileri Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine yüksek seviyede katılım göstermektedir.
5. İlköğretim yedinci sınıf ğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri, cinsiyetlerine göre değişmemektedir. Akademik başarı düzeylerine göre ise farklılık görülmektedir.
6. İlköğretim yedinci sınıf ğrencileri Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine açık katılım davranışlarını daha çok göstermektedirler.
7. İlköğretim yedinci sınıf ğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimleri, cinsiyetlerine göre açık katılımda erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir fark vardır. rtl katılımda değişmemektedir. Akademik başarı düzeylerine göre farklılık görülmektedir.

ABSTRACT

THE LEVELS AND TYPES OF STUDENT PARTICIPATION TO TEACHING- LEARNING PROCESS IN SOCIAL STUDIES

Zeliha ÜNAL

Primary Education Department

Anadolu University Graduate School of Educational Sciences, 2006

Supervisor: Assistant Professor Dr. Handan Deveci

Social Studies program aims to yield personality to individuals. Teaching and learning processes, as being one of the elements of this program is related to the regulations made to transform the living practices that are necessitated by the educational goals to the desired behavior. Teaching and learning processes constitute the field in which the education-related activities are intensified as those processes involve sub-elements such as method, tool-equipment, personnel and technique. Teaching programs, methods and techniques that are designed to develop the teaching activities will yield the desired outcomes only with the conscious applications. Realistic evaluations will be made by identifying the level and type of teaching-learning process in Social Studies. Thus, effective and conscious applications will be made in teaching-learning process.

The aim of this research is to identify the levels and types of seventh grade primary school students' participation to the teaching and learning process in Social Studies. This research has been conducted by using the survey method. During the 2005-2006 fall semester, one school was randomly selected from each of the seven educational regions in Eskisehir province. The study was conducted with 966 the seventh grade students in the selected schools.

In order to collect data, a questionnaire including 5 questions for personal information, 14 questions for the participation were used.

In analysing the gathered data, frequencies, percentages, standard deviation and mean scores were used. Independent Samples T-Test and ANOVA were used in order to identify whether the mean scores of the responses vary according to gender, economic status, academic success. When the ANOVA was used and F value was significant, Tukey HSD (Tukey's Honestly Singificant Difference Test) was used to identify which of the groups vary significantly. Throughout all the statistical analyses made in this study .05 significance level has been assumed.

Following results were obtained with the data analyses:

1. Seventh grade primary school students demonstrate high level participation in Social Studies.
2. Participation of seventh grade primary school students in teaching and learning processes of Social Studies does not vary significantly according to gender. However participation vary significantly according to academic success.
3. Seventh grade primary school students demonstrate mostly the open participation during Social Studies.
4. Open participation vary according to gender. Male students demonstrate higher level of open participation. Hidden participation does not vary according to gender. The difference between previous academic success levels for both open and hidden participation is significant.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Zeliha ÜNAL'ın, "Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Düzey ve Biçimleri" başlıklı tezi 17/05/2006 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr.Handan DEVECİ	
Üye	: Yard.Doç.Dr.Mehmet GÜLTEKİN	
Üye	:Yard.Doç.Dr.Atilla CAVKAYTAR	

Prof.Dr.İlknûr KEÇİK
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler Programı, öğrencilere yakın ve uzak çevrelerini tanıtır onları bir yandan toplumsallaştırırken, bir yandan da toplumun değerlerini en iyi şekilde kazandırmaya çalışmaktadır. Toplumlar gereksinimleri doğrultusunda birey yetiştirme görevini eğitim programları yoluyla yerine getirmektedir. Eğitim programının kapsamında; amaçlar, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda yer alan öğretme-öğrenme süreçleri, eğitim amaçlarının gerekli kıldığı yaşantıların istenilen davranışlara dönüştürülmesi için yapılan düzenlemelerle ilgilidir. Öğrenmeyi ve öğretme-öğrenme sürecine katılımı etkileyen pek çok değişken vardır. Bireyin bedensel, zihinsel, duyuşsal açıdan öğrenmeye hazır oluşu, güdülenmişliği, katılımı, öğrenme amacı, içeriğin birey için öğrenilebilir özellik taşıması, uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesi, öğrenme ortamının özellikleri, araç-gereçler, öğretici davranışları, öğretim hizmetinin niteliği gibi unsurlar etkili olmaktadır. Bu araştırma, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme süreçlerine katılım düzey ve biçimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretme-öğrenme sürecine katılım biçim ve düzeyleri belirlenerek daha etkili çalışmaların yapılması, bu yolla öğrencilerin okul başarısızlıklarını en alt düzeye indirmek ve öğretme-öğrenme sürecine etkili bir katılım sürecinin gerçekleştirilmesine yardımcı olunulması umulmaktadır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde yardımcı ve katkısı olan birçok değerli insana teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Araştırmanın gerçekleşmesi sürecinde bana rehberlik eden, karşılaştığım zorlukları yenmemde bana yardımcı olan, sürecin her aşamasında katkısı, yardımcı ve desteğiyle bana güç veren değerli hocam Sayın Y. Doç. Dr. Handan Deveci'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırma konusunun belirlenmesinden sürecin tamamlanmasına kadar ilgisini ve desteğini esirgemeyen; engin bilgisi ve deneyimi ile bana yardımcı olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ersan Sözer'e çok teşekkür ederim. Araştırma konusunun belirlenmesinde bana katkı sağlayan hocam Sayın Prof. Dr. Şefik Yaşar'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın çeşitli aşamalarında bana katkı

sağlayan ve araştırma sürecinde desteğini esirgemeyen hocam Sayın Y. Doç. Dr. Mehmet Gültekin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Verilerin çözümlenmesinde bana yardımcı olan ve araştırmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Abdullah Korkmaz'a çok teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulama aşamasında bana kapılarını açan okullara ve bu okullardaki yedinci sınıf öğrencilerine araştırmaya kattıkları sıcaklık ve dinamizm için çok teşekkür ederim.

Çalışmalarımda yanımda olan ve beni destekleyen dostlarım Arş. Gr. Tuba Çengelci'ye, Arş. Gr. Hıdır Karaduman'a, Arş. Gr. Çiğdem Suna'ya ve Arş. Gr. Sayım Aktay'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamım boyunca bana yol gösteren, destek olan ve her zaman yanımda olan aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

Zeliha Ünal

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLO LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.1.1. İlköğretim Programında Sosyal Bilgiler	2
1.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Süreci	9
1.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım	15
1.1.4. İlgili Araştırmalar	29
1.2. Araştırmanın Amacı	31
1.3. Araştırmanın Önemi	32
1.4. Sayıtlılar	34
1.5. Sınırlılıklar	34
1.6. Tanımlar	34
2. YÖNTEM	36
2.1. Araştırma Modeli	36
2.2. Evren ve Örneklem	36
2.3. Veriler ve Toplanması	38
2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	40

3. BULGULAR VE YORUMLAR	42
3.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışlarına İlişkin Görüşleri	42
3.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Düzeyleri	48
3.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Düzeyleri	50
3.3.1. Cinsiyet ve Katılım Düzeyleri	50
3.3.2. Akademik Başarı ve Katılım Düzeyleri.....	52
3.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Biçimleri	54
3.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Biçimleri	56
3.5.1. Cinsiyet ve Katılım Biçimleri	56
3.5.2. Akademik Başarı ve Katılım Biçimleri	59
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	63
4.1. Sonuçlar	63
4.2. Öneriler	66
EKLER	68
KAYNAKÇA	80

TABLO LİSTESİ

Tablo	Sayfa
1. Öğrencilere Uygulanan Anketlerin Geri Dönüşü	37
2. Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Kişisel Özellikleri	38
3. İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışlarına Verdikleri Yanıtlar	43
4. Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	48
5. Öğrencilerin Katılım Düzeylerine Göre Gruplandırılması	49
6. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	51
7. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	52
8. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi	53
9. Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık ve Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	55
10. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	57
11. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	58
12. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	59
13. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi	60
14. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	61
15. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi	62

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Bilgi, insanlık tarihinin her döneminde önemli olmakla birlikte, iletişim olanaklarının giderek arttığı günümüz dünyasında daha da önemli duruma gelmiştir. Çağımızda tartışılmaz üstünlük “bilgiyi üreten” ve “bilgiyi kullanan”larındır. Bilginin kazanılmasında, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde en önemli unsur eğitimidir.

Bir toplumda eğitim belli basamaklardan oluşmaktadır. Eğitim sistemi içinde, okul öncesi eğitimden sonraki basamağı oluşturan ilköğretim önemli bir yere sahiptir. İlköğretim 6-14 yaş grubundaki öğrencilere temel beceri kazandırarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan eğitim dönemidir. Eğitim sisteminin temel taşı olan ilköğretimde bireylere toplumda uyum içinde yaşamaları için gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılır (Fidan ve Erden, 1998, s.214).

İlköğretimde eğitimin niteliğini, başka bir deyişle öğrencilerin eğitim programında amaçlanan davranışları kazanmalarını etkileyen pek çok etken vardır. Bunlar içerisinde katılım düzeyi ve biçimlerinin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü, öğrenme bireysel bir etkinliktir ve yapılan araştırmalar şunu göstermektedir ki, öğrenme öğrencinin doğrudan ve etkin katılımı sayesinde gerçekleşmektedir. Derse katılım düzeyinin ve katılım biçiminin ilköğretimde daha da önemlidir.

Öğrenmenin temel belirleyicilerinden olan katılım davranışlarının ilköğretim öğrencilerince ne ölçüde gösterildiğinin ve katılım biçimlerinin nasıl olduğunun bilinmesi ve öğretimde buna dayalı önlemlerin alınması, ilköğretimde eğitime nitelik kazandırılması bakımından önemlidir. İlköğretimde öğrenmenin sağlanabilmesi, öncelikle süreci katılım düzeyi ve biçiminin bilinmesi ve buna bağlı olarak gerçekçi planlama ve çalışmaların yapılması gerekmektedir. Sınıf içinde gerekli düzenlemelerin

yapılarak öğrencilerin bu sürece etkili olarak katılmalarını sağlamak şüphesiz ki kolay değildir ve uzun çabalar gerektirmektedir.

1.1.1. İlköğretim Programında Sosyal Bilgiler

İlköğretimde temel derslerden biri olan Sosyal Bilgiler öğrencilere toplum içinde diğer bireylerle uyumlu yaşamalarına yönelik bilgi ve becerilerini kazandırmada önemli bir role sahiptir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere önemli sosyal becerileri kazandırmakta, onların toplumsallaşmalarına ve iyi birer vatandaş olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Toplumun ve bireyin gereksinimlerine yanıt verecek insan gücünü yetiştirmek Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarındandır. Toplumlar, kendisinden beklenen toplumsal yapıya uygun insan gücünü yetiştirme görevini öncelikle Sosyal Bilgiler dersiyle yerine getirmektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim programında önemli bir yere ve işleve sahiptir (Deveci, 2003, s.1).

İlköğretim programında öğrencilere istenilen davranışların kazandırılması eğitim programları yoluyla sağlanmaktadır. Eğitim programı, programın öğeleri olan amaç, içerik, öğretme-öğrenme süresi ve değerlendirme boyutları arasındaki dinamik ilişkiler bütünüdür.

Eğitim programının temel öğelerinden birincisi olan amaç boyutunda “bireyleri niçin eğitiyoruz?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Eğitimde amaçlar, öğretimi yönlendirmesi, öğretme-öğrenme işleminin yapılmasını ortaya koyması ve ölçmelere kılavuzluk etmesi açısından gereklidir. Amaçlar, öğrenciye kazandırılmak üzere seçilen istedik özelliklerdir (Demirel, 2002, s.106).

Yapılacak eğitim etkinliği sonucunda öğrencilerin kazanacağı umulan davranışların, önceden belirlenmesine gerek vardır. İhtiyaçlar ışığında, amaçların açık olarak belirlenmesi, daha sonra, bu davranışların oluşmasına yardım edecek içerik, yöntem ve öğrenme ortamının belirlenmesi gerekmektedir. Sonraki aşamada ise

öğretme işinin gerçekleştirilmesine ve sonucun değerlendirilmesi etkinliklerine yer verilir.

İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler programının en önemli amacı, öğrenciye toplumsal kişilik kazandırmaktır. Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz, s.8).

İlköğretimde yer alan Sosyal Bilgiler Programı, öğrencilere yakın ve uzak çevrelerini tanıtır onları bir yandan toplumsallaştırırken, bir yandan da toplumun değerlerini en iyi şekilde kazandırmaya çalışmaktadır (Sözer, 1998, s.17). Binbaşıoğlu'na (1981, s.40) göre “Sosyal Bilgiler dersi, çocuğun içinde bulunduğu toplumsal yaşamla çok yakından ilgilidir. Bu dersi, toplumun ideallerini çocuğa kazandıran bir ders olarak görmek gerekir.” Sönmez (1994, s.8) Sosyal Bilgileri, “toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen bilgiler” olarak tanımlamaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi bireyi toplumsallaştıran, dünü hatırlatarak bugünü yaşamasını ve yarını da kucaklamasını öğreten bir disiplinler topluluğudur. Hayatın kendisini konu alan bu dersin öğretimi insanların topluluk halinde yaşamaya başlamasından günümüze kadar süre gelmiştir. Küreselleşen dünyada yarının vatandaşının yetiştirilmesinde de yine bu ders önemli rol oynayacaktır (Deveci, 2003, s.III).

Sözer (1998, s.3), Sosyal Bilgilerin “bir toplumu oluşturan bireylerin, o toplumdaki yaşayışı, ilişkileri, kültürü, öteki toplumlara olan ilişkiler içindeki yerini ve bu konulardaki ortak ve temel bilgilerin oldukça kapsamlı bir bölümünü oluşturduğu” görüşündedir.

Sosyal Bilgiler dersi; sosyal çevre ve insan ilişkileri ile başa çıkabilmek için gerekli olan becerileri ve bilgi birikimini bireye kazandırma üzerinde yoğunlaşır. Bu

dersin amacı, günümüzde uyumsuzluk ve bir çok seçim yapma üzerine kurulmuş olan insan ilişkilerinde bireyin karar verme yeteneğini geliştirmektedir (Kaltsounis, 1987, s.18).

Michaelis ve Garcia'a (1996, s.3) göre, Sosyal Bilgiler eğitiminin amaçlarından en önemlisi demokrasi eğitimi ve insan ilişkilerinin anlaşılması için gerekli olan sosyal konu ve problemlerin ele alınmasıdır. Bununla birlikte bu ders, bireylere sosyal eleştirelilik ve düşünce becerileri kazandırmaktadır. Yirmi birinci yüzyılla birlikte ilköğretimdeki Sosyal Bilgiler programında, çok kültürlülük ve etik değerlerde ön plana çıkmıştır (Martorella, 1998, s.5).

İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler dersinin amacını Sözer (1998, s. 18), şu şekilde vurgulamaktadır:

İlköğretimdeki, “Sosyal Bilgiler” dersinin öğretiminde en önemli amaç, öğrenciye “toplumsal kişilik” kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin de en önemli özelliği “iyi bir vatandaş” olmaktır. Burada, iyi bir vatandaş olmaktan amaç, kişinin görev ve sorumluluklarını bilmesi, çevresine ve çevresindeki olaylara karşı bilinçli olmasıdır. Sosyal Bilgiler dersi, bireyin gerek kendisine, gerekse ailesine, çevresindeki diğer insanlara, yasalara ve devlete karşı görev ve sorumluluklarının neler olduğunu ve özellikle toplumsal çevresine etkili bir biçimde nasıl uyum yapılacağını öğretir.

Kısakürek ise (1989, ss. 8-9) Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarını şu şekilde belirtmektedir:

- Sosyal Bilgiler dersinde çocuğun düşünme yeteneği gelişir.
- Sosyal Bilgiler öğretimiyle çocuğun insanlar arası ilişkileri gelişir. Böylece çocuklar işbirliği içinde çalışabilen, açık görüşlü, hoşgörülü, kendine güvenen, yaratıcı bireyler olarak yetişirler.
- Sosyal Bilgiler derslerinde çocuklara temel vatandaşlık hak ve sorumlulukları kavratılır, anayasanın ve öteki yasaların öngördüğü davranış biçimleri benimsetilir.
- Çocuklara ekonomik bir bakış açısı kazandırılır. Toplumun ekonomik işleyişi, ülke kaynaklarının önemi ve korunması, çevreyi koruma, iş ve

meslekleri tanıma gibi özellikleri kazanma Sosyal Bilgiler derslerinde gerçekleştirilmektedir.

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS); “Sosyal Bilgilerin Temelleri” adlı bildirgesinde, etkili Sosyal Bilgiler programlarının genç insanları dünyada karşılaştığı problemleri tanıyabilen ve çözmek için çaba sarf eden insanlar olarak yetiştirdiğini belirtmektedir. Sosyal Bilgiler programı; (www.socialstudies.org/positions/powerful/, 2005):

- Toplumunu bir arada tutan ya da birbirinden ayıran kuvvetleri anlayarak bireysel ve kültürel kimliği geliştirir,
- Toplumda ve okulda gözlemi ve katılımı içerir,
- Dünyayı olduğu gibi ele alır,
- Öğrencileri demokratik ilkeler temelinde karar almaya hazırlar,
- Kamuoyunu ilgilendiren konularda vatandaş katılımını sağlar.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 14.07.2005 tarih ve 192 sayılı kararı ile ilköğretim okullarında dördüncü sınıftan itibaren yedinci sınıfa kadar okutulan Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları şöyledir. 7. sınıf sonunda öğrenci (MEB, 2005);

1. Özgür birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretimde bilimsel ahlakı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2004 yılında “İlköğretim ve Orta Öğretim Programları Tasarım Projesi” ni uygulamaya koymuştur. Söz konusu proje kapsamında, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde bazı derslerin öğretim programları değiştirilmiştir. 2004-2005 öğretim yılında örneklem yoluyla belirlenen 9 ilde, her türden seçilen 120 ilköğretim okulunda Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıflarının öğretim programları öğretmenler, öğrenciler, veliler, yöneticiler, denetim elemanları, akademik çevreler ve sivil toplum kuruluşlarının program hakkındaki görüş, eleştiri, tespit ve önerileri ile pilot uygulama sonuçlarına göre yeniden gözden geçirilerek gerekli düzeltmeleri yapılmış ve 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.

İlköğretim Sosyal Bilgiler 6., 7. ve 8. sınıflarında öğretim programları tamamlanmış olup, 2006-2007 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamaya konulacaktır (MEB, 2005).

İlköğretim okullarında, 2004-2005 öğretim yılında yapılan değişikliklerle Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 14.07.2005 tarih ve 192 sayılı kararı ile ilköğretim okullarında okutulan Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda haftada üçer saat olarak hazırlanmıştır. Daha önceden yedinci ve sekizinci sınıflarda birer saat olarak düzenlenmiş olan "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" adlı ders ise ilköğretim programından çıkartılmıştır. Ayrıca yalnızca sekizinci sınıfta haftada iki ders saati olan "T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük" dersinin ders saati haftada üçe çıkartılmıştır. Yapılan bu değişiklikler 2006-2007 öğretim yılından itibaren altıncı sınıftan başlamak üzere kademeli olarak uygulamaya konulacaktır (MEB, 2005).

Eğitim programının, amaçlardan sonra gelen bir diğer ögesi içeriktir. İçerik, belirlenen amaçlara ulaşmak için "ne öğretilim?" sorusuna yanıt aramaktadır (Demirel, 2004, s.120). İçerik seçiminde en önemli nokta, içeriğin programın amaçları doğrultusunda seçilmesidir. Ayrıca içerik, bilimsel açıdan doğru, güncel ve iyi düzenlenmiş olmalıdır. İçeriğin düzenlenmesinde temel ilkeler somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakın çevreden uzağa doğru olmalıdır (Demirel, 2002, s.34).

1998 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programında, konuların sınıflara göre dağılımına bakıldığında altıncı sınıfta altı, yedinci sınıfta yedi ünitenin yer aldığı görülmektedir. Altıncı sınıfta Demokratik Hayat, Coğrafya ve Dünyamız, Türkiye Tarihi, Moğollar ve Diğer Türk Devletleri, Türkiyemiz, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu; yedinci sınıfta ise Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, İstanbul'un Fethi ve Sonrası, Avrupa'da Yenilikler, 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Osmanlı Kültür ve Uygarlığı, Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası üniteleri yer almaktadır (MEB, 1998, ss. 544-545).

2006-2007 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamaya konulacak Sosyal Bilgiler programında, konuların sınıflara göre dağılımına bakıldığında; altıncı sınıfta, Sosyal Bilgiler Öğreniyorum, Yeryüzünde Yaşam, Ülkemizin Kaynakları, Ülkemiz ve Dünya, İpek Yolunda Türkler, Demokrasinin Serüveni, Elektronik Yüzyıl; yedinci sınıfta ise İletişim ve İnsan İlişkileri, Ülkemizde Nüfus, Türk Tarihinde Yolculuk, Ekonomi ve Sosyal Hayat, Zaman İçinde Bilim, Bir Arada Olmak İçin, Yaşayan Demokrasi, Ülkeler Arası Köprüler üniteleri yer almaktadır (MEB, 2005).

Altıncı ve yedinci sınıftaki Sosyal Bilgiler dersinin üniteleri incelendiğinde, konuların güncel olarak hazırlandığı dikkati çekmektedir. Özellikle yedinci sınıf konularının içeriğindeki yoğunluk ortadan kaldırılmıştır. Her bir konunun anlatımı için etkinlikler hazırlanmış, ders işlenmesi tekdüze olmaktan çıkarılarak daha eğlenceli bir hale getirilmiştir. Ayrıca programdan çıkartılan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin konularına yeni düzenlemede Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde yer verilmiştir.

2005 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler dersi dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

1. Birey ve Toplum
2. Kültür ve Miras
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5. Zaman, Süreklilik ve Değişim
6. Bilim, Teknoloji ve Toplum
7. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler
8. Güç, Yönetim ve Toplum
9. Küresel Bağlantılar

Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bu öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içerir. Örneğin; “Birey ve Toplum,” psikoloji ve vatandaşlık bilgisini; “Kültür ve Miras”, antropoloji, tarih ve vatandaşlık bilgisini; “İnsanlar, Yerler

ve Çevreler,” coğrafya’yi; “üretim, tüketim ve dağıtım” ekonomi’yi; “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” sosyoloji’ yi; vatandaşlık bilgisini, hukuku içermektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” disiplinler arası alanlardır. Yeni Sosyal Bilgiler dersi programında 6.sınıfta 7 konu, 7.sınıfta 8 konu vardır. Her iki sınıfta “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğer öğrenme alanları içindedir (MEB, 2005).

Eğitim programının öğrencilere kazandırılmaya hizmet edecek içeriğin belirlenmesinden sonra öğretme-öğrenme süreçleri devreye girmektedir. Öğrenme bu boyutta gerçekleşmektedir (Demirel, 2004, s.35). Öğretme-öğrenme süreci eğitim amaçlarının gerekli kıldığı yaşantıların istenilen davranışlara dönüştürülmesi için yapılan düzenlemelerle ilgilidir. Yöntem, araç-gereç, personel, teknik, organizasyon gibi alt öğeleri kapsayan öğretme-öğrenme süreçleri alanı eğitime ilişkin etkinliklerin en fazla yoğunluk kazandığı bir alanı oluşturmaktadır. Öğretme- öğrenme sürecine katılım düzeyi ve biçimi, öğrenci başarısı ve öğrenme için önemli bir yer teşkil etmektedir.

1.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Süreci

Öğretme, bireyin öğrenmesini sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesidir (Sağlam, 2003, s.79). Öğretme, davranış değişikliğinin okulda planlı ve programlı bir şekilde yapılma sürecidir ve genellikle sınıf ortamında oluşan etkinlikleri anlatır (Demirel, 2002, s.9). Öğretme, sınıfta öğrenci ile kaynak arasındaki etkileşim, öğrencinin öğrenmesine etki etme yöntemi, belirli koşullar altında belirli davranışlarda bulunması için bireyin çevresini düzenleme, öğrenme durumunda saptanmış amaçlara etkin biçimde ulaşabilmek için uygun personel, araç-gereç, yöntem ve teknikler kullanma olarak kabul edilmektedir. Kısaca öğretme, öğrenmenin kılavuzlanmasıdır (Başar, 1997, s.20).

İnsanı toplumsal bir varlık yapan ve onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği öğrenme yeteneğine sahip olmasıdır (Fidan, 1997, s.10). Öğrenme, bireyin çevresiyle etkileşerek geçirdiği yaşantılar sonucunda davranışlarındaki değişimdir (Sağlam, 2003, s.79). Bir başka deyişle öğrenme, büyüme ve vücutta değişik etkilerle

oluşan geçici değişmelere atfedilmeyecek, yaşantı ürünü olarak meydana gelen, davranışta ya da potansiyel davranıştaki nispeten kalıcı izli değişmelerdir (Gürkan, 2003, s.5; Demirel, 2002, s.9).

Öğrenme, bizzat öğrenci tarafından, genellikle bir öğretici yardımıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Birey, amacını engelleyen bir sorun, karşılık vermek zorunda bulunduğu bir uyararla karşılaştığı zaman, tüm bilgi, beceri ve tutumlarını birleştirip bütünleyerek gereken çözümü bulabilme, işlevi yerine getirebilme veya karşılığı verebilme davranışı gösterebiliyorsa o zaman öğrenme gerçekleşmiş demektir (Ünal, 1999, ss.373-378).

Öğrenmeyi etkileyen pek çok değişken vardır. Bireyin bedensel, zihinsel, duyuşsal açıdan öğrenmeye hazır oluşu, güdülenmişliği, katılımı, öğrenme amacı, içeriğin birey için öğrenilebilir özellik taşıması, uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesi, öğrenme ortamının özellikleri, araç-gereçler, öğretici davranışları, öğretim hizmetinin niteliği gibi unsurlar öğrenme üzerinde etkili olmaktadır (Uluğ, 1996, s.77). Birey kendinden beklenen davranışın ne olduğunu bilirse daha etkili öğrenme gerçekleşir.

Öğrenmenin ne olduğu ve nasıl oluştuğunu açıklayan öğrenme kuramları üç grupta toplanabilir. Bunlar öğrenmeyi, uyarıcı tepki arasında kurulan bağla açıklamaya çalışan davranışçı kuram ve bireyin çevresi hakkındaki bilişleriyle ve bu bilişlerin onun davranışlarını etkileme yollarıyla ilgilenen bilişsel kuram, var olanlarla yeni olan öğrenmeler arasında bağ kurma ve her yeni bilgiyi var olanlarla bütünleştirme sürecini açıklayan yapılandırmacı kuramdır.

Davranışçı kurama göre öğrenme, bir uyarıcı ile bir tepkinin eşleştirilmesidir. Yani bir uyarıcıya karşı gösterilen tepkinin pekiştirilme sürecidir (Bacanlı, 1997, s.105). Uyarıcı, organizmayı harekete geçiren iç ve dış olaylardır (Erden, 1998, s.123). Davranışçı kuramda öğrenci, öğretim sırasında düzenlenen uyarıcıya tepkide bulunur. Öğrencinin çabuk olarak tepkide bulunması; tepkilerin pekiştirilme sıklığı ve anında dönüt verme, düzeltme önem taşır (Senemoğlu, 2003, 383). Bu kurama göre, insanlar karşılaştıkları problemin çözümünde genellikle geçmişte yaşadıkları benzer durumları

göz önüne alırlar. Yeni problemle karşılaştığında ise, birey deneme yanılma yoluyla yeni çözümler üretir. Bu yaklaşımda önemli olan, gözlenebilen, başlangıcı ve sonu olan, yani ölçülebilen davranışlardır (Özden, 2000, s.23).

Bilişsel kurama göre öğrenme, zihinsel, içsel bir süreçtir; bu süreçte birey çevreden duyu organları aracılığı ile aldığı uyarılar için etkin olarak zihinsel işlemler yapar. Bireyin öğrenmesi dışarıdan, diğer kişiler tarafından ancak birey davranışında değişiklik gösterdiği zaman anlaşılabilir; yapılan davranış zihinsel etkinliğe bağlanır. Ama birey zihinsel etkinlik sonucu davranış göstermeyebilir. Fidan'a göre (1990, s. 67) bilişsel öğrenme "insanın beyinde ve sinir sisteminde oluşan bir süreç"tir; birey çevresel etkileri "özümser", öğrenmesinin kendine bağlı olduğunun bilinci ile elde ettiği bilgiden kendisi için gerekli olanı alıp zihninde işleminden geçirir, "anlamlandırır", varolan bilgileriyle de ilişkilendirip kendisi için bilginin anlamını geliştirir. Bilişsel kurama göre öğrenme, bireyin çevresinde olup bitenlere bir anlam yüklemesidir (Özden, 2000, s.25). Bilişsel kurama göre öğrenci, kendi öğrenmesinden sorumluluk duyar (Selçuk, 1996, s.88).

Yapılandırmacı kurama göre öğrenme, bireyin zihninde oluşan bir iç süreçtir. Birey dış uyarıların edilgen bir alıcısı olmayıp, onların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturucusudur (Yaşar, 1998). Bu kuram, dışarıda bir yerde öğrenenden bağımsız bir bilgi olmadığını ve bu bilginin dışardan bireyin zihnine aktarılmadığını, sadece öğrenirken kendi kendimize yapılandığımız bilginin var olduğunu savunur (Özden, 2003, s.57; Deryakulu, 2000, s.61). Yapılandırmacılıkta bilginin tekrarı değil, bilginin transferi ve yeniden yapılandırılması söz konusudur (Şaşan, 2002, s.49). Yapılandırmacılık; bilginin keşfedilmediğini, yorumlandığını, ortaya çıkarılmadığını, oluşturulduğunu yani birey tarafından yapılandırıldığını savunmaktadır (Özden, 2003, s.54). Bu yüzden bilgi nesnel değil , öznel dir (Demirel, 2001, s.132).

Öğretme ve öğrenme, aynı sürecin iki değişik noktadan görünüşleridir. Bu sürece, davranış değişmesini sağlayan dış kaynak açısından bakıldığında olup biten öğretmedir. Aynı sürece davranışı değişen birey açısından bakıldığında olup biten ise öğrenmedir (Özçelik, 1992, s.2). Eğitim programının öğeleri arasında bireyde davranış değişikliğini meydana getirildiği aşama, eğitim durumlarının düzenlenerek öğrenme

yaşantılarının öğrencilere kazandırıldığı öğretim-öğrenme sürecinin olduğu aşamadır (Senemoğlu, 2003, s.9). Bu nedenle öğretim-öğrenme süreci merkezi bir öneme sahiptir. Bu sürece katılımın düzey ve biçimi de özellikle ilköğretimde öğrenmeyi daha nitelikli bir hale getirebilmek için çok önemlidir.

Öğretim-öğrenme süreci, bir ders ya da konu alanı için belirlenen davranışsal amaçların her bir öğrenciye nasıl ve ne yolla kazandırılacağına belirlenmesidir (Sönmez, 1993, s.104). Bu süreçte, amaçlara ulaşmak için hangi öğretim-öğrenme modelleri, stratejileri, yöntemleri ve tekniklerin seçileceği önemlidir (Demirel, 1998, s.8). Gürkan'a göre (2003, s.21) ise öğretim-öğrenme süreci belli bir davranışsal amacı kazandırmak için; öğretmenin ve öğrencilerin neler yapması gerektiği, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağı, hangi araç, gereç ve materyallere yer verileceğini açıklar.

Öğretim-öğrenme sürecinde hangi yöntemin seçilip kullanılacağı önemlidir. Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler öğretim-öğrenme sürecini kolaylaştırmakta ve kalıcı öğrenmeyi sağlayacağı gibi dersin öğretim-öğrenme sürecine katılımını da büyük ölçüde etkilemektedir. Yöntem, amaca ulaşmak için önceden belirlenmiş ya da izlenecek en kısa yoldur. Diğer bir tanımla, yöntem, bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek ya da öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli yoldur (Oğuzkan, 1993, s.166).

Okulda öğretim hizmetinin gerçekleştirilmesi süresince, öğrencilerin bilgiyi nasıl elde edecekleri konusunda öğretmen ve öğrencilerin izleyecekleri yöntem ve teknikler önemlidir. Öğretim-öğrenme etkinliğinin uygulanması sürecinde, öğrencilerin, özel amaçlarda yer alan özellikleri gerektiği gibi kazanabilmeleri ve kalıcı izli bir davranış değişikliği oluşturabilmeleri için bir takım ilkelerden, yollardan yararlanmaları gerekmektedir (Sözer, 1998, s.91).

Öğretim-öğrenme sürecinde, öğrencilerin düşünmelerini, araştırmalarını, sorun çözmelerini ve edindikleri bilgi ve beceriyi yeniden yapılandırıp yaşama geçirmelerini destekleyen yöntem ve teknikler işe koşulmalıdır (Açıkgöz, 2003, s.34). Öğretmenler sınıfta, öğretim-öğrenme etkinliklerinde kullanılan yöntem ve teknikleri yeterince

sindirerek, derslerinde gerektiği gibi kullanabilmelidir (Sözer, 1998, s.91). Sınıf içinde öğretme-öğrenme sürecinin etkili olabilmesi yöntemlerin seçimiyle doğru orantılıdır. Öğretmenlerin yöntem konusunda seçici olabilmesi onların çok farklı yöntemleri tanımları ve kullanabilmeleri ile olanaklıdır (Demirel, 1999, s.81).

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciyi bilgi kaynaklarına başvurmaya ve buldukları bilgileri karşılaştırmaya ve bunlardan sonuçlar çıkarmaya olanak sağlayan yöntem ve tekniklere gerek vardır. Sosyal Bilgiler dersinde düz anlatım yöntemi zaman zaman geçerli olsa da, en az düzeye indirilmelidir. Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde, öğretmen, öğrencilere ders anlatma yerine, öğrencilerin konularını kendi kendilerine hazırlamalarına yardım eden bir rehber durumuna geçmelidir (Sözer, 1999, s.83).

Sosyal Bilgiler dersinde davranışlar kazandırırken buluş yolu, araştırma-soruşturma yolu, tam öğrenme stratejileri, güdümlü tartışma, örnek olay, gösterip yaptırma, problem çözme, gözlem, gezi “karar verme” gibi yöntem ve teknikler sınıf ortamında kullanılabilir. Öğrenci, ilköğretimde somut işlemler dönemindedir. Bu dönemde öğretme-öğrenme ortamında ona sunulacak olgular gerçek yaşamdan ve yakın çevreden alınmalıdır. Aksi takdirde, öğrencinin olguyu anlayabilmesi, ilişkileri görebilmesi, çözüm yolunu bulup uygulayabilmesi zorlaşabilir. Bu da öğretme-öğrenme strateji, yöntem ve tekniklerinin sınıf içinde kullanılmasını engelleyebilir (Sönmez, 1996, s.5). Sosyal Bilgiler dersinde öğrencileri aktif hale getirmek için daha çok soru-cevap tartışma, grup çalışmaları ve uygulamalı sınıf içi etkinlikleri kullanılmalıdır. (Gökçe, 2004, ss.213-232).

Sosyal Bilgiler dersinde yöntem seçimi sırasında ulaşılabilecek amaçlar, öğretmenin yöntem konusundaki becerisi, içeriğin yapısı, süre, maliyet, kullanım kolaylığı, öğrenci sayısı, derslik ve büyüklüğü, öğrencilerin önkoşul öğrenmeleri dikkate alınmalıdır (Demirel, 2004, s.152). Öğretme-öğrenme sürecinin etkili olmasını sağlamak amacıyla bir çok öğretim yöntem ve tekniği geliştirilmiştir. Başarılı öğretim için, öğretmenlerin bu yöntemler arasından kendilerine, öğrencilerine, konu alanına, kazandırmak istedikleri davranışlara en uygun olanını seçmeleri önem kazanmaktadır (Erden, 1998, s.185).

Sosyal Bilgiler öğretiminde, öğretme-öğrenme sürecinin başarıyla gerçekleşebilmesi, öğrencilerin bilgileri kavrayabilmeleri ve uygulayabilmeleri için çeşitli öğretim araç-gereçlerinden yararlanılmalıdır. Eğitimde, özellikle görsel ve işitsel araçlar öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlama açısından çok önemlidir. Bir öğrenme etkinliği, ne denli çok duyu organına seslenirse, öğrenme olayının o denli iyi ve kalıcı izli olduğu, unutkanın da o denli geç olduğu bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır. Öğrencilerin öğrendiklerini daha çok anımsayabilmeleri için sınıfta bu çok ortamlı öğretme-öğrenme durumunun iyi düzenlenmesi gereklidir (Sözer, 1998, s.123).

Öğrencilerin öğrendiklerini daha çok hatırlayabilmeleri için sınıf içinde çok ortamlı öğretme durumunun düzenlenmesi önemli görülmektedir. Araçlara dayalı olarak yapılan öğretim; öğrencilerin güdülenme düzeyini artırır, öğrenmeyi somutlaştırır, öğretme-öğrenme sürecine çeşitlilik ve değişiklik katar, ekonomi sağlayarak zamanı daha iyi değerlendirmeyi sağlar, öğrenilecek konular üzerinde daha etkili alıştırma ve pratik yapmayı sağlar (Demirel, 2002, s.53). Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde bilgisayar, video, CD ve internet gibi teknolojik araçlardan da yararlanılabilir (Savage ve Armstrong, 1996, 405). Bunların yanında Sosyal Bilgiler dersinde web ve medyadan da yararlanılabilir. Burada önemli olan öğretmenlerin öğrencileri neyi nasıl yapacakları konusunda iyi yönlendirmeleridir (Hall, 2002, ss.149-158).

Derste öğretmenin kullanabileceği çok sayıda araç-gereç ve bu araç-gereçlerin bir çok yararı bulunmaktadır. Önemli olan bu araç-gereçlerin etkili bir biçimde kullanılmasıdır. Öğretme-öğrenme süreci öğrencilerin ilgisini çekecek yöntem, teknik, araç ve gereçlerle desteklenmelidir.

Sosyal Bilgiler dersinde bilişsel, duyuşsal ve devinimsel türde amaçlar yer aldığı için değerlendirilmesi çok yönlü bir temele dayanmaktadır. Öğretmen bu amaçla yazılı yoklamalar, sözlü yoklamalar, çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testleri, kısa yanıtı testler, gözlem, görüşme ve anket gibi değerlendirme tekniklerini kullanabilir (Deveci, 2003, s.14).

Sosyal Bilgiler dersinin kendinden beklenen işlevi yerine getirebilmesi için programın amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme boyutlarında, öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi, beceri, değer ve tutumlar göz ardı edilmemelidir. Özellikle öğrenmenin gerçekleştiği boyut olan öğretme-öğrenme sürecine etkin katılımı sağlamak için bu sürece katılım düzeyi ve biçimlerinin de belirlenmesi daha nitelikli ve verimli bir süreç ortaya çıkaracaktır.

Öğrencilerin aktif olarak derse katılması öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Öğrenme sürecine daha istekli katılma başarıyı da artırmada önemli bir etkidir. Derse katılmak, derslere devam etmek anlamına gelmez. Derse fizik olarak devam eden öğrenci düşünce olarak farklı ortamlarda bulunabilir. Katılma, öğrencinin kendine sağlanan öğretim durumunun öğeleri ile etkileşimi ve öğrenme çabası içine girmesi demektir. Başarılı olmak isteyen öğrencilerin bu konuda sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir (Yılmaz ve Sünbül, 2004, s.14).

1.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım

Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecinin öğrenmeyi sağlayabilmesi ve kolaylaştırabilmesi için bu sürece katılımın olması gerekmektedir. İlköğretimde katılımın düzey ve biçimi önemli bir yer tutmaktadır. Katılım, öğrencinin istenen davranışı kazanması için kendine sağlanan ipuçları ile belli bir düzeyde açık ya da örtülü olarak etkileşmesi ve bu çabayı davranışı kazanıncaya kadar devam ettirmesidir. Katılma, doğrudan gözlenebilecek şekilde açık olabilir. Örneğin; öğrenci soru sorarak, açıklama yaparak, örnek vererek açık olarak katılabilir. Ya da öğrenci doğrudan gözlenmeyecek şekilde örtük olarak da katılabilir. Örneğin; öğrenci ders sırasında açık olarak cevap vermeyebilir, açıklama yapmayabilir, ancak zihinsel olarak öğrenmeyi gerçekleştiren işlemleri yapabilir ve açık katılan öğrenci kadar hatta bazen daha da etkili bir şekilde öğrenebilir. Bu durumda, öğrencin açık ya da örtük katılmasından çok, her iki tür katılımda da öğrencinin yaşantı kazanacak düzeyde etkileşimde bulunması ve bu etkileşimi sürdürmesi önemlidir. Ancak, öğrencinin yaş ve gelişim düzeyi düştükçe açık katılımı tercih edilir (Senemoğlu, 2003, s.458). Özellikle küçük yaşlarda öğrencilerin

örtülü katılımlarının dışa açık belirtileri bulunabilir. Ancak, yaş arttıkça dışa açık bir belirti olmadan da örtülü katılım gerçekleşebilir (Özçelik, 1992, s.176).

Öğretme-öğrenme sürecine katılımı öğrencinin sahip olduğu iç koşullar ile ona sunulan dış koşullar etkiler. İç koşullar, öğrenmenin başında öğrencinin sahip olduğu yeterliklerle ilgilidir. Dikkat, güdülenme, bedensel ve zihinsel hazır oluş katılmayı etkileyen ve yönlendiren iç koşullardır. Öğretme ortamında bulunan öğeler ve öğrencinin dışında yapılan etkinlikler ise dış koşullardır (Fidan, 1984, s.123).

Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecinde bireyin öğrenmesini sağlayacak bir yaşantı geçirmesi için, kendisi için hazırlanan öğretme durumunun öğeleriyle kendisine verilen işaret ve açıklamalar doğrultusunda etkileşmesi, bir başka deyişle öğrenme sürecine etkin olarak katılması gerekir (Sağlam, 2003, s.87).

Gerek açık gerekse örtülü katılma durumunda amaç, istenen öğrenmenin gerçekleşmesidir. Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencinin katılımı olmadan öğrenme gerçekleşemez. Öğrencinin öğretme-öğrenme sürecine katılma derecesini belirleyen değişkenler **öğrenme güdüsü, önkoşul öğrenmeler ve ipuçlarıdır. Öğrenme güdüsü**, öğrencinin etkin öğrenme çabası için itici güçtür. Öğrenci, öğretme-öğrenme sürecinde gerçekleşecek öğrenmelere karşı ilgili, dikkati, tutumu ve kendine güveni doğrultusunda öğrenme isteği duyar ve öğrenme çabasına girer. **Önkoşul öğrenmeler**, öğrencinin daha önce öğrenilmesi gereken davranışları öğrenmiş ve bunların yeni öğrenmeler sırasında kullanmaya hazır olması demektir. **İpuçları**, öğrencilere öğretme-öğrenme sürecinde neleri, nasıl yapacaklarını bildiren iletilerdir (Sağlam, 2003, s.88). Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılma düzey ve biçimleri onların başarılarını da etkileyecektir.

Sınıf ortamında öğrencileri etkin kılmak ve sınıfta katılım düzeyini arttırmak için yararlı olabilecek öneriler şöyle özetlenebilir;

- Öğrencilerin kendi kişisel ve akademik ihtiyaçlarına öğretmenin iznini almak zorunda kalmaksızın ulaşmaları sağlanmalıdır.
- Yeterli esnekliği olan bir kurallar sistemi olmalıdır.
- Öğretmenler öğrencilerin çalışmalarını gözlemek ve öğrenci gelişimi konusunda bir farkındalık geliştirmek için düzenli olarak programlanmış aralıklarla sınıfta dolaşmalıdır.
- Öğretmenler öğrencilerin işi gevşek tutma davranışları yayılmadan ve diğer öğrencileri de etkilemeden bunu önleyecek bir sınıf profili kullanmalıdır.
- Öğretmenler zamanlama hatalarından kaçınılmalıdır.
- Öğrenciler, bağımsız olarak çalışırken, öğretmenler ödevlerin ilgi çekici ve öğretmenin talimatları olmaksızın her öğrenci tarafından gerçekleştirilebilecek kadar anlaşılabilir olduğundan emin olmalıdırlar.
- Öğretmenler günlük programı yazarak öğretim için sınıfı düzenleme ve talimatlar verme gibi etkinlikleri azaltmalıdırlar. Bu durum, öğrencilerin, kendilerinden hangi etkinliklerin bekleneceğini ve hangi sıra dahilinde çalışacaklarını bilmelerini sağlayacaktır.
- Öğretmenler, grup çalışması, etkinlik kitapları, kişisel ödevler ve öğrencilerin mevcut öğrenme düzeylerinin üstünde ya da kısmen üstünde olan projelerin kullanımını arttırmalıdırlar.
- Öğretmenler öğrencilerin beklentileriyle ilgili sınıf etkinlikleri seçmelidirler (Selçuk, 2001, s.117).
- Öğrenciye zamanı gelince uygun ipucu, düzeltme, pekiştireç ve dönüt verilmelidir.
- Öğrencinin hazırbulunuşluluk düzeyine uygun sorular sorulmalı ve yanıtlaması için öğrenci yüreklendirilmelidir.
- Her bir öğrencinin gözlemi, araştırmayı, çizimi kendisinin yapmasına fırsat ve olanak verilmelidir.

- Geç ve güç öğrenen, sıkılğan, utangaç ve içedönük öğrencilere kolay ve düzeylerine uygun sorular sorulmalı; onlar yüreklendirilmelidir.
- Öğretme-öğrenme ortamında cezaya yer verilmemelidir.
- Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve teknikler eğitim ortamında kullanılmalıdır.
- Öğretmen öğrencinin dikkatini hedef davranışlar üzerinde toplamalıdır. Bunun için öğrencinin yaşına, cinsiyetine, içinde yaşadığı kültüre uygun anı, öykü, espri, fıkra, film, slayt, oyunlar vb. gibi etkinlikleri zamanı gelince sunmalıdır.
- Öğretmen ders işlerken öğrenciyi güdülemelidir. Öğrencilerin soru sormalarına fırsat ve olanak tanınmalı, bunları yapanlara pekiştireç verilmelidir.
- Öğrencinin önkoşul öğrenmeleri hedef davranışları kazanacak nitelikte değilse, öğretmen önce önkoşul olan davranışları öğretmeli, ondan sonra diğer davranışların kazandırılmasına geçmelidir; çünkü öğrencinin önkoşul öğrenme düzeyi öğrenci katılımını etkiler.
- Öğretmen öğrencilerle sürekli göz iletişimi kurmalıdır, göz iletişimi hem sınıfı denetim altında, hem de öğrencileri uyanık ve dikkatli tutmada etkili olabilir.
- Öğrenciye söz hakkı tanınmalı, öğrenci başardığını hissetmelidir.
- Derslik, dersin işleneceği biçimde düzenlenmeli, temiz, aydınlık, normal sıcaklıkta olmalı, dikkati dağıtacak etkenlerden arındırılmalıdır (Sönmez, 1996, s. 134)

Borich'e (1999) göre, bunlarla birlikte öğrencilerin öğrenme sürecine etkili bir şekilde katılımı için; yargılayıcı bir ortam oluşturmadan geri bildirim için fırsatlar sunulmalı, öğrenme sürecinde ilgiyi sürdürmek ve dikkati arttırmak için bireyselleştirilmiş ve öz yönlendirmeli etkinlikler kullanılmalı, anlamlı sözel övgüler kullanılmalı ve gelişmeyi sağlamak için gerekli yönetim sağlanmalıdır.

Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine etkin katılımlarının sağlanmasına, katılım düzeylerinin artırılmasına çaba gösterilmelidir. Günümüzde çok yaygın olarak kullanılan düz anlatım öğrencinin öğretme-öğrenme sürecine etkin katılımını oldukça

sınırlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, öğrencilerin etkin olarak derse katıldıklarında, daha iyi ve hızlı öğrendiklerini, öğrendiklerinden de zevk aldıklarını göstermektedir. Buna karşılık pasif durumda olan ve derse ilgi duymayan öğrenciler öğrendiklerini çabuk unutmakta, derste sıkılarak öğrenmeye istek duymamaktadır. İlköğretim ğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılımları açıkça olmalıdır. Böylece ğrenciler duygu ve düşüncelerini belirgin olarak dile getireceklerinden, kendilerine dönüt, düzeltme ve pekiştiren anında verilmesine olanak bulunmuş olacaktır (Sözer, 1999, s.67).

Öğrencinin ğretme-öğrenme sürecine etkin olarak katılımı için gerekli olan güdülenme de sağlanmış olmalıdır. Çünkü güdüleme, öğrenciyi harekete geçiren en önemli etmenlerden biridir. ğrenme için yeterince güdülenmiş olan öğrenciler, derse ya da konuya daha çok ilgi duyarlar; dikkatleri daha uzun sürelidir; konu üzerinde odaklaşmaya ve dersi öğrenmeye daha çok çaba gösterirler (Sözer, 1999, s.68). Douglas Osler ve Scotland, eğitimde güdülenmenin önemini şöyle dile getirmiştir; “ğretmenlerin öğretime çok zaman ayırmaları ve öğrencileriyle yakından ilgilenmeleri gerekmektedir. Bunu ne dev, ne de bilgisayar sağlayabilir” (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/155-156/colakoglu.htm>, 2005).

Birey, amaçlarına uygun, ihtiyaçlarını karşılayan, kendisine başarıyı tattıran, onun için ürünleri anlamlı olan bir öğretme-öğrenme sürecine daha üst düzeyde katılabilir. Öğretme-ğrenme ortamında düzenlenen dış koşulların öğrencinin i koşullarına uygun olması durumunda katılma en yüksek düzeyde gerçekleşebilir (Senemoğlu, 2003, s.459). Sosyal Bilgiler dersinde başarılı bir öğretme-öğrenme süreci için ise bu sürece katılım düzey ve biçimlerinin belirlenmesi, katılım düzeyini arttırabilmek için gerekli çalışmaların yapılması daha nitelikli bir süreç yaşanmasını sağlayacaktır.

Herhangi bir konuda istenilen öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öğrencinin o davranışın gerektirdiği bilişsel ve duyuşsal yeterliğe sahip olması gerekmektedir. Bu durum önkoşul öğrenmeler kavramı ile açıklanmaktadır. nkoşul öğrenmeler, öğrencinin bir davranışı gerçekleştirmeye yönelik kapasitesidir. Diğer bir deyişle,

öğrencinin öğrenilecek konuya, dönük olarak sahip olduğu bilgi, beceri ve tutumlarını kapsayan bilişsel ve duyuşsal giriş davranışlarıdır (Sağlam, 2003, s.81). Öğrencinin bilişsel, duyuşsal, devinişsel önkoşul öğrenme düzeyi, onun derse katılım düzey ve biçimini etkileyen önemli değişkenlerdendir. Öğrenci derste kazandırılacak davranışların önkoşulu olan davranışlara sahip değilse, derse katılımı azalabilir.

Öğrencinin öğrenmesinde onun içsel durumu ve daha önce öğrendikleri çok önemli rol oynamaktadır. Öğrenci ile çevresi arasında etkileşim oluşturmak, öğrenci seviyesine uygun öğrenme yaşantıları gerçekleştirerek olanaklı olabilmektedir (Yılmaz ve Sünbül, 2004, s.37). Bilişsel giriş davranışları, öğrencinin öğrenme düzeyini belirleyen öğrenci niteliklerinden biridir. Bu davranışlar, öğrencinin yeni bir öğrenme ünitesini ya da bir dersteği öğrenme ünitelerini öğrenebilmesi için daha önceden kazanmış olması gerekli davranışlardır; diğer bir deyişle yeni bir üniteyi öğrenebilmesi için gerekli olan önkoşul öğrenmelerdir (Senemoğlu, 2003, s.448). Öğrencinin ön öğrenmeleri ne kadar yeterliyse, yeni öğrenmeleri de o kadar kolay olur. Ön öğrenmeleri ne kadar sınırlıysa, yeni öğrenmeleri de o kadar zorlaşır. Ön öğrenmeler yeni öğrenilecek birime başlamadan önce tamamlanmalıdır (Yılmaz ve Sünbül, 2004, s.38).

Bilişsel gelişim; bireyin zihinsel yapısı ve dil gelişimi çerçevesinde algı, bellek, düşünme, problem çözme, akıl yürütme ve dilde oluşan değişimleri kapsar. (Ceyhan, 2003, s.3). Bloom'a göre bilişsel giriş davranışlarının temelleri okul öncesi dönemden itibaren atılmakta; kazanılması uzun zaman aldığı gibi değiştirilmesi de oldukça güç olmakta ya da mümkün olamamaktadır. Diğer bir deyişle, genel nitelikli bilişsel giriş davranışları değişmeye dirençli özelliklerdir (Senemoğlu, 2003, s.452).

Sosyal Bilgiler dersine katılım düzey ve biçimini etkileyen bir diğer önemli etmen gelişim özellikleri ve bu özelliklerin bireyi etkilemesidir. Özellikle ilköğretim çağındaki çocukların ergenlik çağında olduğu düşünülürse bu durumdan daha fazla etkilenecekleri ortadadır. Öğrenciler öğrenme amacıyla duyu organlarını seçmede farklılıklar gösterirler (Özer, 2003, s.165).

Çocuklar, bazı gelişim dönemlerinde ve yaşlarda belli tür öğrenmelere karşı yüksek duyarlık gösterme eğilimindedirler. Çevre etkilerine karşı daha duyarlıdırlar ve çevrede düzenlenen öğrenme yaşantılarını diğer dönemlerden daha hızlı kazanabilirler. Psikologlar bu dönemlere **kritik gelişim dönemleri** adı vermektedirler. Anne, baba ve öğretmenler, çocukların üst düzeyde gelişimlerini sağlamak istiyorlarsa, bu kritik gelişim dönemlerinde, çocukların belirli yaşantıları geçirmeleri için olanaklar hazırlanmalıdırlar (Senemoğlu, 2003, s.11).

Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerin, etkili öğrenmeyi sağlayabilmeleri için, değişik yaş ve gelişim dönemindeki öğrencilerin özelliklerini bilmeleri ve öğretme-öğrenme ortamlarını bu özelliklere uygun olarak düzenlemeleri gerekmektedir. Çünkü eğitim durumundaki işaretler, pekiştirici uyarıcılar gibi dış koşullar, öğrencinin genel yetenek düzeyi, öğrenme özellikleri, gelişim düzeyi gibi iç koşullarına uygun olduğu takdirde öğrenmeyi sağlamak olanaklıdır.

Tüm bunların yanında öğrencinin bilişsel olarak yeterli düzeyde olması ve bilişsel giriş davranışlarına sahip olması Sosyal Bilgiler dersine katılma için yeterli olmayabilir. Eğer öğrenci Sosyal Bilgiler dersine karşı, nefret, korku, ilgisizlik geliştirmiş, olumsuz yaşantılar geçirmiş ve güdülenmemişse, öğretmeni sevmiyor, dersi yararsız ve geçersiz buluyorsa, öğretme-öğrenme sürecine etkin bir biçimde katılmayabilir. Öğrencinin içe yada dışa dönük oluşu, kişiliği de önemli etkenlerden biridir (Özer, 2003, s.165).

Öğrenmeye karşı olumlu ya da olumsuz tutum takınma, okula ilişkin değer yargılar, öğrencinin benlik duygusu, daha önce geliştirdiği kavramlar, alışkanlıklar ve dil, öğrencinin ilgileri, güdüler ve korkuları, yani duyuşsal giriş davranışları, katılımı önemli yere sahiptir (Yılmaz ve Sünbül, 2004, s.38). Duyuşsal giriş davranışları, öğrencilerin öğrenmeye güdülenme, çalışmada süreklilik, öğrenme sorumluluğu, öğrenme sürecindeki ilgi, tutum ve başarılı olacaklarına inanma derecesinden oluşan özellikler bütünüdür (Özer, 2003, s.165). Okulda öğrenilen konuya karşı, okula karşı duyulan ilgi ve tutumlarda duyuşsal giriş davranışları içinde yer alabilir (Fidan, 1997, s.113). Okuldaki öğrenilenler içince bilişsel nitelikli öğrenme ürünlerinin çoğununun

zamanla unutulmasına karşılık, duyuşsal nitelikli öğrenme ürünleri zamana karşı daha dirençli ve sonraki öğrenmeleri daha fazla etkilemektedir.

Öğrenilecek derse, konuya karşı duyulan ilgi, olumlu tutum ve akademik öz güven öğrenme düzeyini ve katılımı yükseltmektedir. Duyuşsal giriş özellikleri arasında başarıyı belirlemede en güçlü etkiye sahip özellik, duyuşsal özelliklerin genellenmiş hali olan, akademik özgüvendir. Akademik özgüven, öğrencinin kendini algılayış tarzı, kendine karşı tutumudur. Öğretmen, arkadaş ve ailesinden onay görmeyen öğrencilerin okula, okulda öğrenmeye kendine karşı olumlu tutum geliştirmesini beklemek güçtür (Senemoğlu, 2003, s.454).

Öğrencinin güdülenmişlik düzeyinin yüksek olması, öğrenme birimine ilgi, ihtiyaç duyması, değer vermesi, öğrenmede bir amacının olması, öğrenebileceğine ilişkin özgüveninin olması; öğrencinin eğitim durumuna dikkatini yöneltmesini, öğrenme etkinliğini sürdürmesini ve katılmasını sağlar. Bu durumun sonucunda da öğrencinin gerek öğrenme, gerekse hatırlama düzeyi yükselir. Öğrencinin öğrenme için ihtiyaç duyması, başarabileceğine inanması, öğrendiklerini nerede nasıl kullanacağını görmesi sağlanmalıdır (Senemoğlu, 2003, s.384).

Duyuşsal giriş davranışları içerisinde ele alınabilecek ve Sosyal Bilgiler dersine katılım düzeyi ve biçimini belirleyen önemli koşullardan biri de, derse olduğu kadar, öğretmene ve öteki öğrencilere karşı olumlu bir tutum içinde olmaktır. Tutum, uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. Tutumlar, yalnızca duygu ve düşünceleri değil, aynı zamanda bireyin heyecanlarını, değerlerini ve bunların oluşmasını sağlayan bilişsel öğeleri de içerir (Cüceloğlu, 1999, s.521). Öğrencinin Sosyal Bilgiler dersine karşı olumlu tutuma sahip olması, derslerini isteyerek çalışmaya, öğrenmeye ve başarılı olmaya yöneltir.

Duyuşsal giriş davranışları içinde ele alınabilecek bir başka kavramda kişiliktir. Kişilik, bireyi başkalarından ayıran, bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerdir. Öğretmenin her öğrencinin ayrı bir kişiliği olduğunu ve bireysel farklılıkları bulunduğunu bilmesi gerekir. Öğretmenden beklenen farklılıkları olan

öğrencilerle psikolog gibi ilgilenmesi değil, fakat öğretimi sırasında bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmasıdır (Küçükahmet, 2002, s.27). Öğretme-öğrenme sürecinde başarı büyük oranda öğretmenin öğrencilerle ilgilenip, her öğrencinin olabileceğinin en iyisi olması için rehberlik ve önderlik etmesine bağlıdır (Özden, 2000, s.13). Öğrencilerin olumlu kişilik özelliklerine sahip olmaları, öğretme-öğrenme sürecindeki katılım davranışlarını olumlu yönde etkiler.

Öğrencilerin ilgi, yetenek ve öğrenme hızları birbirinden farklıdır. Örneğin kimi öğrenciler daha hızlı öğrenirken, bazıları daha yavaş öğrenirler. Öğretmenler, öğrencilerinin istek, ihtiyaç, ve sevgi ile öğrenim görecekları bir sınıf ortamı yaratmalıdır (Ceylan, 2003, s.12). Öğretimi düzenlemede, bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır (Senemoğlu, 2003, s.390).

Bunların yanında, okul başarısızlığı da insanları yaşam boyu etkilediği gibi öğrenmeye katılım düzeyini de etkileyen önemli bir unsurdur. Okul başarısı, çocuğun yaşamında önemli bir olaydır (Yavuzer, 2004, s.108). Öğrencilerin kendi öğrenmelerindeki başarı ya da başarısızlıklarının kaynaklarına ilişkin düşünceleri, onların katılımlarını etkiler. Başarıyı etkileyen en yaygın psikolojik engel, bir şeyde başarılı olamamak korkusudur (Ramsland, 1999, s.73). Okullardaki, daha düşük sınıf mevcudu, daha çok ders saati vb. yapısal değişikliklerin öğrencileri güdülediği halde başarıyı artırmadığı saptanmıştır. Okul başarısızlığının nedeni; her zaman yeteneksizlik ya da tembellik değildir. Başarısızlık eğitim sisteminin, program, yöntem, öğrenci, öğretmen, aile vb. çeşitli öğelerinin yanı sıra içinde yaşanan kültürden kaynaklanıyor olabilir. Düşük sosyo-ekonomik düzey, ailedeki çocuk sayısı gibi okulun kontrol alanı dışındaki nedenler de başarısızlığa yol açar (Açıkgöz, 2003, ss.2-4).

Öğrenenin sürekli başarısızlığı da, ilgisinin azalmasına ve öğrenmeden vazgeçmesine neden olabilir. Çocuklar başarılı oldukları zamanda takdir edilmezlerse, hayal kırıklığına uğrayabilirler (Kaya, 2003, s.49). Ayrıca okul başarısızlığında, okul, öğretmen, arkadaş gibi çevresel etkenler rol oynadığı gibi, bu başarısızlığa bireysel özelliklere bağlı etkenler ya da olumsuz aile ilişkileri de neden olabilir (Yavuzer, 2004, s.110; Yavuzer, 2000, s.161). Başarısızlığı gidermek için çocuklara anlamadıkları

konular hakkında korkusuzca soru yöneltme öğretilmemelidir; öğretimin bir sonraki adımı olan karar verme ve bu kararları uygulama da öğretilmelidir (Glasser, 1999, s.89). Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyi ve biçimlerini etkileyen etmenler arasında, bireyin yapısından kaynaklanan sınav kaygısı da yer alır. Eğer bireyin sınav kaygısı çok yüksek ise, kaygıdan kurtulmak için amaçsız tepkiler ortaya çıkabilir ve düşük başarı gösterebilirler (Can, 1990, s.571).

Bütün bunlara ek olarak öğrencinin yaşı, gelişim düzeyi, genel sağlık durumu, genel yeteneği, içinde yaşadığı sosyo-kültürel koşullar, hızlı ya da yavaş öğrenmesi, aç ya da hasta olması, psikolojik gerilim içinde bulunması özel ve genel yeteneği de onun sürece katılım düzeyini ve katılım biçimini etkilemektedir (Senemoğlu, 2003, s.386). Ailedeki çocuk sayısı, ailenin gelir durumu, eğitim durumu, aile bireyleri arasındaki ilişki biçiminin çatışmaya dönüşmesi çocuk aracılığıyla sınıfa ve öğretme-öğrenme sürecindeki katılıma yansır (Başar, 2004, s.16). Ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, beslenme özellikleri, yaşanılan bölgenin iklim yapısı, akranlarla ilişkiler, televizyon, internet vb. diğer araçlar, öğretmenler, okul ve okuldaki diğer kişiler, kısaca çocuğun etkileşimde bulunduğu tüm çevre çocuğun gelişimini hızlandırabilir ya da sınırlandırılabilir (Senemoğlu, 2003, s.22). Horner'ın (1970), yaptığı bir ataştırmaya göre cinsiyet katılım düzeyini etkileyen başka bir etmenddir (Gander ve Gardiner, 1998, s.458).

Bireyler arasında farklılıklar algılamada olduğu gibi, algılanan olayların ele alınıp işlenmesinde de vardır. Öğrenciler düşünme stilleri ve öğrenmede kullandıkları stratejiler açısından da farklılık gösterirler (Bacanlı, 2000, s.118). Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarını bireye kazandırma ve bireyde davranış değiştirmek için, bir başka deyişle bireyin öğrenmesinin sağlanması için onun etkileşeceği çevrenin uygun biçimde düzenlenmesi gerekir. Ancak bireyin etkileşimde bulunduğu çevrenin düzenlenmesi, öğrenmenin oluşması için yeterli değildir. Bireyin öğrenebilmesi için hem bireysel özelliklerinin (öğrenme durumunun) hem de etkileşim çevresinin (öğretme durumlarının) yeterli ve uygun olması gereklidir (Sağlam, 2003, s.79).

Berktin'e göre (1974, s.8) öğretme-öğrenme sürecine katılımı sağlamak için öğretmen öğrencilerini çeşitli özellikleriyle tanımalıdır. Öğrencilerin öğrenme biçimlerindeki farklılıklarından haberdar olduğu gibi diğer özelliklerini de bilmelidir (MEB, 2002, 19). Bireylerin tanınabileceği ve bireylere ilişkin bilgi toplamak için kimi yönler dikkat edilmelidir. Bunlar; kimliğe ilişkin bilgiler, fiziksel gelişme ve özelliklere ilişkin bilgiler, sağlık durumuna ilişkin bilgiler, zihinsel özelliklere ilişkin bilgiler, ilgilere ilişkin bilgiler, benlik algısına ilişkin bilgiler, sosyal uyuma ilişkin bilgiler, geleceğe yönelik beklentiler, kimi kişilik özelliklere ilişkin bilgiler, aileye ilişkin bilgiler, başarı durumuna ilişkin bilgilerdir. (Ceyhan, 2003, s.14).

Sosyal Bilgiler dersinde katılımı sağlayabilmek için öğretme-öğrenme sürecinin öğrencinin doğuştan getirdiği zeka kapasitesini artırma, ailenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirme, öğretmenin kişilik özelliklerini değiştirmeye zorlama gibi işlevleri yoktur. Ancak, öğrencinin ön öğrenmelerindeki eksikleri tamamlama, öğrenilecek konuya ilgi duyurma, olumlu tutum geliştirme, başaracağına inanmasını sağlama, öğretim hizmetinin niteliğini yükseltme gibi çalışmalar yapılabilir (Senemoğlu, 2003, s.447).

Öğretme-öğrenme konusunda yapılan araştırmalar, öğrenen ve öğretmenin beraber çalışmasını gerekli kılmıştır. Çünkü nasıl öğrenildiği konusuna verilen önem; amaçları, yöntemleri, araç ve gereçleri değişime uğratmıştır (Babadoğan, 1994, ss.156-165). Öğretme-öğrenme ortamı, öğrencilere bilgiyi sunabilecek, yeteneklerini geliştirecek ve onların öğrenmeden hoşlanabilecekleri biçimde olmalıdır. Aksi takdirde katılım zorlaşacaktır. Birey, amaçlarına uygun, ihtiyaçlarını karşılayan, kendisine başarıyı tattıran, onun için ürünleri anlamlı olan bir öğretme-öğrenme sürecine daha üst düzeyde katılır (Senemoğlu, 2003, s.459).

Eğitimin niteliği ve kalitesi büyük ölçüde öğretmenlerin niteliği ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan eğitim sistemi içerisinde yer alacak öğretmenlerin, iyi bir biçimde yetişmesi ve yetiştirilmesi, eğitim hizmetlerinin kalitesi yönünden önem taşımaktadır (Celep, 2004, s.25). Öğretmen davranışları üzerine yapılan araştırmalar, öğretmen davranışlarının çok önemli olduğunu ortaya koyarken, öğrenci başarısını da

yüksek düzeyde etkilediğini göstermektedir. Öğretmenin otoriter, sert, acımasız, bilgisiz, sabırsız, sabırlı, bilgili, hoşgörülü, yol gösterici, anlayışlı, sevecen, gibi özelliklerle sahip olup olmaması, öğrencinin öğretme-öğrenme sürecine katılımını etkileyebilir. Otoriter, sert, acımasız, sabırsız yada vurdu duymaz, aşırı derecede özgürlükçü, olan öğretmenler, öğrenci katılımını olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrenme sürecinin sorumluluğunun öğrencide olması öğretmenin sorumluluğunun bittiği anlamına gelmez. Öğrencinin gelişmesinde sorunlarla karşılaştığında önlem almak da öğretmenin sorumluluğundadır (Açıkgöz, 2003, s.34). Öğretmen, bilgi aktarıcı ve karar verici olmak yerine öğrencilerin öğrenme sürecine etkin katılımını sağlayarak, öğrenmeyi kolaylaştırmalıdır (Küçükahmet, 1999, s.15).

Öğretmen tutumları da öğretme-öğrenme sürecinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Getzels ve Jackson'a göre öğretmenin kişiliği sınıfta önemli bir değişkendir. Gerçekte bir öğretmenin eğitsel yönü, onun ne bildiği hatta ne yaptığı ile değil, kendisinin gerçekten ne olduğu ile ölçülür (Küçükahmet, 1976, s.49).

Öğretmenlerin, öğrencilere ve okul çalışmalarına karşı tutumları, öğrencilerin öğrenmesine ve kişiliğine önemli ölçüde etki yapmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretimi açısından öğretmen tutumları daha da önem kazanmaktadır. Sosyal Bilgilerin genel amacı etkili, demokratik vatandaşlar yetiştirmek olduğundan, Sosyal Bilgiler öğretmenin kendine, çocuklara konuya ve arkadaşlarına tutumları ve genelde dünyaya bakışı öğrenciler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

Oğuzkan'a (1989) göre, özel alan ve öğretim bilgisiyle ilgili hazırlığı ne kadar iyi olursa olsun, geçerli ilkelere dayalı bir dünya görüşüne sahip olmayan bir öğretmen etkili kılavuzluk yapamaz. Çünkü öğretmenin sınıfta anlattıklarından çok yaptıkları, kısaca sınıfta oluşturduğu kültür öğrencileri daha da çok etkilemektedir (Doğanay, 2003, s. 40).

Ayrıca öğretmenin; okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi temel becerileri gelişmiş olmalıdır. Sağlıklı ve yapıcı bir disiplin anlayışıyla öğrencileriyle iletişim kurmalıdır. Sosyal değerleri iyi bilmeli, toplumun beklentilerini, katkılarını, sorunlarını

saptamalıdır. Öğretmen, okul ile ailenin işbirliği kurmasına da yardımcı olmalıdır (Bilen, 1999, s.27). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili olarak yetiştirilebilmeleri için daha fazla araştırmalar yapılmalı, öğretmen hazırlığı ve öğretmen etkinliği hakkındaki araştırmaların Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) tarafından desteklenmesi gerekmektedir (Weible ve Dumas, 1991, s.145).

Sınıfın sosyal ortamı da öğrenci davranışlarını, sürece katılımın düzey ve biçimini etkiler. Öğrenciler değişik çevrelerden gelmiş, değişik ortamlarda sosyalleşmiş, değişik eğitim yaşantıları ve giriş davranışlarına sahip olabilirler. Öğretmene düşen görev, öğrencilere davranış kazandırırken istendik davranışları pekiştirmek, istenmeyen davranışları ise ortadan kaldırmaya çalışmaktır (Akar, 2003, 2.29).

Öğretmenin öğretme-öğrenme sürecinde etkin olarak kullandığı bir diğer unsur da iletişimdir. Konu anlatımı sırasında verilen bilgiler iletişimle öğrencinin belleğinde yer alır ve bilgilerin ne derece yerleşebildiği yine iletişimle anlaşılır (Baytekin, 2001, s.15). Öğretmenler sınıfta iletişimi güçlendirmek için; öğrencilerin görüşlerine ve tercihlerine izin veren işbirliği etkinlikleri içeren düzenlemeler yapmalıdır (Tosun, 1999, s.209). İletişim sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesiyle, öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyi artacak, açık katılım da fazlalaşacaktır. Sınıf içinde öğrencilerle kurulan iletişimde, öğretmenlerin başarılı olmalarını sağlayacak diğer önemli noktalar; etkin dinleme, ben dili kullanma, göz teması, bekleme süresi, kişiler arası sosyal mesafe olarak sıralanabilir (Erden, 1998, s.250).

Olumlu bir sınıf iklimi; öğrenmeyi artırmada, disiplini sağlamada ve eğitim ortamını bozan davranışsal problemlerin engellenmesinde kritik bir etmendir. Bir öğrencinin sınıf iklimini nasıl algıladığı başarısının ve olumlu sosyal davranışlarının üzerinde güçlü bir şekilde etkilidir. Öğrencinin aitlik hissettiği güven verici ve destekleyici öğrenci grubunda olması, olumlu sosyal davranışlarını ve okula bağlılığını artırır. Böylece öğrenmeye karşı motivasyon ve öğrenmeye değer vermede artar (Vitto, 2003, s. 158).

Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerinin oluşmasında cezanın da yeri vardır. Öğretmen disiplini sağlayabilmek için öğrenciyi ne kadar çok cezalandırırsa, öğrenci de o kadar çok kızgın hale gelir ve cezalandırma ihtiyacı artar. Sonuçta ceza veren ile ceza verilen arasındaki ilişki zedelenir. Cezalandırma yöntemi, öğrenciye saygısızlık olduğundan dolayı değil, ortaya çıkan disiplin problemlerini çözmeye yardımcı olmadığı için terk edilmelidir (Saban, 2002, s.77).

Sınıf, eğitim-öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği ortamdır. Sınıfın fiziksel yapısı, olanaklar, ders süreci içinde bunlarda yapılacak değişiklikler öğrenci davranışlarını ve derse katılımı yakından etkiler. Öğretme-öğrenme sürecinin gerçekleşebilmesi için iyi bir fiziksel ortamın hazırlanması gerekir (Akar, 2003, s.28; Başar, 2004, s.24).

Daha öncede değinildiği gibi katılma, öğrencinin kendisine sağlanan öğretim durumunun öğeleri ile etkileşime ve öğrenme çabası içine girmesi demektir. Katılmanın açıktan ve doğrudan gözlenebilir olması gerekmez. Sessiz ve hareketsiz zihinsel bir katılma da açık katılma kadar etkili olabilmektedir (Ergin, 2000, s.32).

Öğrenmeye katılma, öğrencinin öğrenilecek konu ile ilgili önceden bilgi sahibi olmasına ve onları kullanabilmesine bağlıdır. Bu yüzden öğrencilerin derse ön hazırlık yaparak gelmeleri gerekir. Öğrenci, öğretim durumunda kendisine sağlanan uyarıcıları kullanmalı, onlarla zihnindekileri birleştirmeli ve yeni anlamlar kazandırmalıdır. Öğrenciler, merak duygularını harekete geçirebildikleri, öğrenme konu ve etkinliklerinin seçiminde söz sahibi oldukları, derslerde söylemek istediklerini rahatça söyleyebildikleri oranda derse katılırlar ve öğrenmeleri daha kolay, etkili ve kalıcı olur (Yılmaz ve Sünbül, 2004, s.15).

Sosyal Bilgiler dersinde, öğretme-öğrenme süreçlerine katılma düzeyini tüm bunların yanında öğretim hizmetinin niteliği de (ipuçları, katılma, pekiştirme ve dönüt-düzeltilme) etkiler. Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılma derecesi, öğretim

hizmetinin niteliğinin en iyi göstergesidir. Öğrencilerin tümüne yakın bir bölümünün eğitim durumunda açık ya da örtülü olarak katılmaları, öğretim hizmeti niteliğinin çok iyi bir düzeyde olduğunu gösterir. Öğrencilerin çoğunluğunun katılmaması ise, öğretim yönetiminde sorunlar olduğunu, yani öğretim hizmetinin niteliğinin düşük olduğunu bir göstergesidir (Senemoğlu, 2003, s.458). Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyini artırabilmek için bu sürece etki eden etmenlerin bilinmesi ve özellikle ilköğretimdeki öğrencilerin açık katılımlarının daha fazla sağlanabilmesi için, öğrencilerin bu sürece katılım düzey ve biçimlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

1.1.4. İlgili Araştırmalar

İlgili literatürün taranması sonucu öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimleri ile ilgili olduğu düşünülen kimi çalışmalar aşağıda sıralanmaya çalışılmıştır.

Kısakürek (1985), eğitim alanında lisans düzeyindeki sınıf atmosferinin öğrenci başarısı üzerine etkisini ortaya koymak için yaptığı araştırmada alt amaçlar olarak; informal ilişkilerin yeri ve önemini, öğrenci başarısında rol oynayan etkenleri ele almıştır. Bu çalışma sonucunda; öğrencilerin derslere devam etmelerinin başarılarının artmasında etkili olduğu, dersi etkin katılımı başarıyı olumlu yönde etkilediği, öğretilen dersten hoşlanmanın başarıyı etkilediği, öğretmen öğrenci ilişkileri açısından öğrencinin sınıf arkadaşlarından hoşlanmasının başarısını kısmen etkilediği, öğretim üyesine duyulan sempatinin öğrencinin başarısında çok etkili olduğu, sınıf arkadaşları ile ilişkinin başarıyı olumlu yönde etkilediği, sınıf ortamında öğrencilerin birbirlerine hoşgörü ile davranmalarının da başarıyı olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır (Demirel, 2002, s.181).

Hutchinson ve Beadle (1992), öğretmenlerin iletişim tarzlarının öğrenci katılımını nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarında bir bayan ve bir erkek öğretmenin sınıf içi öğrenci-öğretmen etkileşimlerini incelemişlerdir. Sonuç olarak cinsiyete yönelik beklenti farklılıklarının öğretimde öğretmenlerin demokratik davranışlarını olumsuz etkilediği ve bunun da öğrencilerin derse katılımını azalttığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerine,

kendilerine daha fazla güven duymalarına olanak sağlamalarının ve iletişim tarzlarını öğrencileri ile uyumlu duruma getirmelerinin, eşitliğe dayanan bir öğrenme çevresi ile mümkün olabileceği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Erişti (1998), “Üniversite Öğrencilerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Durumları” nı inceleyen, üniversite öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini belirleyerek öğretme-öğrenme sürecine katılımlarını etkileyen etmenleri ortaya çıkarmak amacıyla tarama niteliğinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda; örtülü katılım davranışlarını açık katılım davranışlarından daha çok gösterdikleri, ayrıca, katılım düzeyi düşük olan öğrencilerin düşük düzeyde katılım göstermelerinde en çok öğretim hizmetinin öğeleri ile ilgili etmenlerin, katılım düzeyi yüksek olan öğrencilerin de yüksek düzeyde katılım göstermelerinde en çok öğretme-öğrenme ortamının öğeleri ile ilgili etmenlerin etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Arslantaş (1998) ın’ “Sınıf Yönetiminde Öğretmenin İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı araştırmasında, öğretmenlerin cinsiyet, en son mezun olduğu okul, yaş ve kıdem değişkenleri ile gösterdikleri iletişim becerileri arasında bir ilişki olmadığını belirlenmiştir. Öğrencilerin, öğretmenin iletişim becerilerine ilişkin görüşleri cinsiyet, derse olan ilgi ve annelerinin eğitim durumuna göre farklılık gösterirken, babalarının eğitim durumu ve kimin yanında kaldığı değişkenlerine göre farklılıklar bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Bayındır (2001)’ın “Sınıf Yönetiminde Öğretmen Davranışlarının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi” adlı araştırmasında, öğretmen ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. 21 yıl ve daha fazla çalışma süresi olan öğretmenlerin öğrencinin derse katılmasında daha fazla çaba harcadıkları belirlenmiştir.

Guliyeva (2001) “İlköğretimde Olumlu Sınıf Çevresinin Oluşturulmasında Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Rolü” adlı araştırmasında, öğretmen ve öğrencilerin sınıf çevresine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sınıf çevresine ilişkin görüşleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem, bitirmiş oldukları okul arasında anlamlı

farklılıklar bulunmuştur. Öğretmen ve öğrencilerin olumlu sınıf çevresi görüşleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Ceylan (2003), “Sınıfta Motivasyon” adlı araştırmada; ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin öğrenmede yönelik motivasyonlarını etkileyen değişkenlerin sınıf içinde ne derece dikkate alındığının belirlenmesine yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Öğrencilerin motivasyonu, öğretmenin sınıf içinde sergilediği roller, örgütlenmesi, etkileşim düzeni ve sınıf iklimi yönünden araştırmıştır. Nitel araştırma yönteminden yararlanılarak gözlem tekniğine dayalı desenlenen araştırmada İngilizce ve Türkçe öğretmenleri ele alınarak araştırmanın sonunda; İngilizce öğretmenin olumsuz davranışlar sergilediği ve olumsuz sınıf iklimi yarattığı, Türkçe öğretmenin olumlu bir sınıf iklimi yarattığı belirlenmiş, her iki öğretmeninde motivasyon yaklaşım ve modellerine ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Gençoğlan (2003), öğretmenlerin öğrencileri sınıf yönetimine katılmayı teşvik etme düzeylerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirlemek amacıyla tarama modelinde yaptığı araştırmada; öğrenci görüşlerinin cinsiyete göre değişmediği, öğretmen görüşlerinin de değişmediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin öğrenme sürecine katılım düzeylerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerinin belirlenmesidir.

Belirlenen bu temel amaca bağlı olarak, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

2. İlköğretim 7. sınıf öğrencileri Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine hangi düzeyde katılım göstermektedir?
3. İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri,
  - a. Cinsiyetlerine,
  - b. Akademik başarı düzeylerinegöre değişmekte midir?
4. İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimi nedir?
5. İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimleri,
  - a. Cinsiyetlerine,
  - b. Akademik başarı düzeylerinegöre değişmekte midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireye toplumsal kişilik kazandırmayı amaçlayan Sosyal Bilgiler öğretimindeki geleneksel anlayış; öğretmen merkezli ders anlatımı, plân ve eğitim programı oluşturma, sınıf sessiz olursa öğrenme daha iyi gerçekleşir inancı, sınıftaki öğretmen masasının otoriteyi ve bilgiyi işaret eden imgesi ve öğretmeni sınıftan soyutlaması, materyal olarak ders kitabının kullanımı ve öğrencilerin tek başına çalışmalarını gibi öğelerden oluşmaktadır. Bu sebeple soyut bilgiler daha fazla yer kaplamakta, bu da anlatım ve soru-cevap yöntemlerinin ağırlık kazanmasına neden olmaktadır (Yanpar, 2001, s.466).

Sosyal Bilgiler, kavramların, ilkelerin ve özellikle sözel nitelik taşıyan bilginin çoğunlukta bulunduğu bir konu alanıdır. Konu alanının daha çok sözel nitelik taşıması öğrencilerin ezberlemeye yönelmesine neden olmaktadır (Sözer, 1998, s.77). Bu yüzden öğretmenler, öğretme-öğrenme sürecini çok iyi planlamalı ve uygulamalıdır.

Öğrencilerin okul başarısızlıklarını en alt düzeye indirmek hatta ortadan kaldırmak için çok yönlü araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bu araştırmaların bulguları, sorunun nerelerden kaynaklandığı konusunda ipuçları verebilecektir. Buna göre alınacak önlemler yalnızca öğrencilerin daha başarılı, velilerin ve öğretmenlerin daha mutlu olmasına neden olmayacak aynı zamanda yapılan harcamaların boşa gitmemesini, toplumun istediğı insan gücünün yetişmesini sağlayacaktır (Küçükahmet, 1997, s.173).

Öğrenmenin özünde bireyin kendi çabası söz konusudur. Bu nedenle, öğrenen öğrenmenin başlangıcından sonuna kadar, sorumluluk taşımak ve öğrenme sürecine etkin olarak katılmak zorundadır. Öğrenmenin oluşmasında büyük ölçüde rolü olan ve öğrenme çabası olarak adlandırılan katılımın ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde ne derecede gerçekleştirdiğı bilinmemektedir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin öğretme-öğrenme süreçlerine katılım düzey ve biçimlerinin ortaya konulduğı bu araştırma temelde bu boşluğu doldurmak amacıyla yapılmıştır. Alanda yapılan benzer çalışmaların azlığı, ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine katılım düzeyleri, açık ve örtülü katılım davranışlarını konu edinen bir araştırmaya rastlanılmayışı araştırmayı daha önemli bir konuma getirmektedir. Bu araştırma ile elde edilen bulgular ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri ve biçimlerini ortaya koyacaktır. İlköğretimde istenilen ve beklenen öğrencilerin sürece açık katılımlarının gerçekleşmesidir. Bu araştırma ile açık katılımın ve örtülü katılımın ne oranda gerçekleştiğı ortaya konularak katılımı arttırmaya yönelik öneriler getirilecektir.

Öğretimi geliştirmek amacıyla tasarlanan öğretim programları, yöntem ve teknikler, araç-gereçler ancak bilinçli uygulamalarıyla istenilen sonucu verecektir. Bu araştırma ile öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini ortaya konularak, gerçekçi değerlendirmeler yapılacaktır. Ayrıca araştırmanın daha etkili bir öğretme-öğrenme süreci düzenlenmesine yön vererek de alana katkı getireceğı düşünölmektedir.

1.4. Sayıtlılar

Bu araştırmanın dayandığı temel sayıtlılar şunlardır:

1. Araştırmaya katılan öğrenciler veri toplama aracı olarak geliştirilen ankete içten ve durumlarını yansıtan doğru yanıtlar vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma sınırlılıkları şöyle belirlenmiştir:

1. Araştırma, 2005-2006 öğretim yılında, Eskişehir il merkezindeki resmi ilköğretim okullarındaki yedinci sınıf öğrencilerinin görüşleri ile sınırlıdır. Özel ilköğretim okulları araştırma kapsamı dışındadır.
2. Araştırmada elde edilen bulgular, 2005-2006 öğretim yılı güz döneminde Eskişehir merkezindeki ilköğretim okulları 7. sınıflara devam eden öğrencilerin verdikleri yanıtlaıyla sınırlıdır.
3. Araştırma, anket uygulaması için seçilen öğrencilerin katılım durumları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilen bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı çalışma alanı (Erden, tarihsiz, s.8).

Öğrenme-Öğretme Süreçleri: Davranışsal amaçları öğrenciye kazandırmak için gerekli uyarıcıların düzenlenip işe koşulması (Sönmez, 2001, s.125).

Katılım: Öğrencinin istenen davranışı kazanması için kendine sağlanan ipuçları ile belli bir düzeyde açık ya da örtülü olarak etkileşmesi ve bu çabayı davranışı kazanıncaya kadar devam ettirmesi (Senemoğlu, 2003, s.458).

Katılım Biçimi: Öğrencinin istenen davranışı açık ya da örtülü olarak göstermesi (Senemoğlu, 2003, s.458).

Açık Katılım: Katılımın doğrudan gözlenebilecek davranış olarak açık bir şekilde gerçekleştirilmesi (Senemoğlu, 2003, s.458).

Örtülü Katılım: Katılımın doğrudan gözlenemeyecek şekilde örtülü olarak gerçekleştirilmesi (Senemoğlu, 2003, s.458).

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama aracının hazırlanması ve verilerin toplanması ile toplanan verilerin çözümlenmesinde yararlanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin öğretme-öğrenme süreçlerine katılım düzeyi ve biçimlerinin ortaya konulması amacıyla yapılan bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Var olan uygun biçimde betimlenir (Karasar, 1998, s.77).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evrenini Türkiye genelindeki tüm ilköğretim okullarındaki 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma evrenini ise, 2005-2006 öğretim yılı güz dönemi Eskişehir il merkezinde yer alan ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan tüm 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır (Ek-1). Öğrencilerin gelişim düzeyleri, Sosyal Bilgiler dersinin temel yapısı ve içeriğine ilişkin yeterince görüşe sahip olmaları ve dersi daha yakından tanıdıkları düşünülerek çalışma evrenine yalnızca 7. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan merkezde yer alan ilköğretim okulları listesinden 107 devlet okulu çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Ancak bu okullardan 15'inde ilköğretim ikinci basamağın henüz açılmamış olmasından çalışma evrenin dışında tutulmuştur. Gerek araştırma evreninin büyüklüğü, gerekse araştırma için gerekli verilerin toplanma gücü nedeniyle araştırmada, çalışma evreninden örneklem alma yoluna gidilmiş; rastlantısal yolla okullar seçilmiştir.

Araştırmada, Eskişehir ili merkezinde bulunan yedi eğitim b6lgesi araştırmanın alt evrenini oluşturmuştur. Bu alt evrenlerden, alt evreni temsil etmesi bakımından tesadüfi olarak yedi ilköğretim okulu belirlenmiştir. Araştırma 6rnekleminde yer alacak okulların belirlenmesi amacıyla Eskişehir il merkezinde yer alan ve 7. sınıf 6ęrencilerinin yer aldđđı t6m ilköğretim okulları eğitim b6lgelerine g6re listelenmiş ve 6ęrenci sayıları belirlenerek sıra numarası verilmiştir. Bu sıra numaraları k6çük kağıtlara yazılarak her eğitim b6lgesinden bir tane olmak 6zere kura 6ekilerek yedi ilköğretim okulu belirlenmiştir (Ek-3). B6ylece alt evrendeki t6m elemanların birbirine eşit se6ilme şansı olmuştur.

Araştırmaya katılan ilköğretim 7. sınıf 6ęrencilerin sayısı, yanıtlanan anket sayısı ve değerlendirmeye alınan anket sayısı Tablo 1’de g6sterilmiştir.

Tablo 1. 6ęrencilere Uygulanan Anketlerin Geri D6n6řü

Çalışma Evrenindeki 6ęrenci Sayısı s	Araştırmaya Katılan 6ęrenci Sayısı s	Değerlendirme Dışı Bırakılan 6ęrenci Sayısı s	Değerlendirmeye Alınan 6ęrenci Sayısı s
8108	963	8	955

Tablo 1’de g6r6ld6đđü gibi, 6alışma evreninde yer alan ilköğretim 7. sınıf 6ęrenci sayısı 8108 olup, 6rnekleme alınan sayı 963’t6r. Ancak anketlerin incelenmesi sırasında 8 6ęrencinin anketteki sorulara y6nerge doğrultusunda tam ve doğru olarak yanıtlanmadıkları g6r6lerek değerlendirme dışı bırakılmış, geriye kalan 955 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın uygulandıđđı 955 6ęrencinin kişisel 6zellileriyle ilgili bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Özellik	Grup	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kız	482	50.5
	Erkek	473	49.5
Toplam		955	100
Akademik Başarı Düzeyi	Düşük	137	14.3
	Orta	210	22.0
	Yüksek	607	63.6
Toplam		954	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin % 50.5’i kız, % 49.5’i de erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Öğrencilerin akademik başarı düzeylerinden kasıt bir önceki yıl Sosyal Bilgiler dersinden aldıkları başarı notudur. Buna göre, Sosyal Bilgiler ders notlarına bakıldığında, öğrencilerin % 37.3’ü 5 (356 kişi), % 26.3’ü 4 (251 kişi), % 22’si 3 (210 kişi), % 12.8’i 2 (122 kişi) ve % 1.6’sında 1 (15 kişi) almıştır. Bir öğrencide bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Öğrencilerin akademik başarı düzeylerini belirlemek amacıyla Sosyal Bilgiler dersinden aldıkları notlardan, 1 ve 2 düşük, 3 orta, 4 ve 5 yüksek olarak kabul edilmiştir. Buna göre Tablo 2’de de görüldüğü gibi öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin, % 63.6’sı yüksek, % 22’si orta ve % 14.3’ü düşüktür. Öğrencilerden bir tanesinde bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Yanıtızsız bırakıldığı için bu veri değerlendirme dışı tutulmuştur.

2.3. Veriler ve Toplanması

Araştırmanın amaçlarına yanıt bulmak ve gerekli verileri toplamak amacıyla ilköğretim 7. sınıf öğrencilerine yönelik olarak iki bölümden oluşan “Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Durumlarını Belirleme Anket Formu” (Ek-4) geliştirilmiştir. Anketin geliştirilme sürecinde, ilk olarak alanyazı taraması yapılarak benzer nitelikteki ölçme araçları incelenmiş ve taslak anket

oluşturulmuştur. Taslak anket uzmanların görüşlerine sunularak; getirilen öneriler ve düzeltmeler doğrultusunda tekrar biçimlendirilmiştir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde öğrencilerin kişisel özelliklerine ilişkin sorular bulunmaktadır. Bu bölümde öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım durumlarıyla ilişkilendirilebilecek bilgileri elde etmeye yönelik olarak cinsiyet ve Sosyal Bilgiler ders notu sorulmuştur. İkinci bölümde ise öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışları ile ilgili maddeler yer almaktadır. İlgili kaynak taraması yapılarak açık ve örtülü katılım davranışı olarak nitelendirilebilecek davranışların yer aldığı 14 maddeden oluşan bu bölüm hazırlanmıştır. Bu bölümde yer alan maddelerin altısı örtülü katılımı, sekizi açık katılımı sorgulamaktadır. Anketin bu bölümüne ilişkin derecelendirme “her zaman”, “sık sık”, “ara sıra” ve “hiçbir zaman” olmak üzere dörtlü hazırlanmıştır.

Anket ilk olarak güvenilirlik çalışması amacıyla örneklem dışında tutulan 56 kişiden oluşan öğrenci grubuna uygulanmıştır. Cronbach Alfa Değeri 0.72 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değer güvenilirlik için yeterli olduğu kabul edilmiştir. Anket ön uygulaması sonunda gerekli düzeltmeler yapılarak çoğaltılmıştır. Anketin uygulanabilmesi için Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün bir yazısı ile Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurulmuş ve gerekli onay yazısı alındıktan sonra uygulamaya geçilmiştir (Ek-2).

Uygulama sırasında örneklem olarak seçilen okullara gidilerek okul yöneticilerine anket hakkında bilgi verilerek izin belgesi sunulmuştur. Anket araştırmacı tarafından, öğrencilerin etki altında kalmaması için, okul yönetimi ve öğretmeninden izin alınıp sınıflara girilerek gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra uygulanmıştır. Öğrencilere 963 tane anket uygulanmış ve uygulanan anketlerin geri dönüşümü yüzde 100 olarak gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Anket formları numaralandırılmadan önce teker teker kontrol edilmiş, uygulanan bütün anket formlarının istenilen biçimde doldurulup doldurulmadığı incelenmiştir. Uygulanan anketlerin tamamı yani 963 tanesi de geri dönmüştür. Geri dönen anketlerden 8 tanesi istenildiği gibi tam ve doğru olarak doldurulmadığı için “geçersiz” kabul edilerek değerlendirmeye alınmamıştır (bkz. Tablo-1). Ayrıca bir önceki yıla ait Sosyal Bilgiler ders notunu yanıtızsız bırakan bir öğrenci de değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

Her bir anket numaralandırılarak, anket formunda yer alan yanıtlar bilgisayara aktarılmıştır. Ankette yer alan “her zaman”, “sık sık”, “ara sıra” ve “hiçbir zaman” seçeneklerinin her birine verilen yanıtların sayı, yüzde ve aritmetik ortalama dağılımları alınarak bunlar tablolar halinde sunulmuştur.

Veri toplama araçlarında kullanılan dörtlü derecelendirme ölçeğine uygun olarak, elde edilen ortalama puanların derecelendirilmesi ve yorumlanmasında; 1.00-1.74 “hiçbir zaman”, 1.75-2.49 “ara sıra”, 2.50-3.24 “sık sık”, 3.25-4.00 “her zaman” puan aralıkları temel alınmıştır. Yanıtızsızlar değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın amacına yönelik olarak Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama Değerleri ve Standart Sapmadan yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra, ikili küme karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar arası “t” Testinden, ikiden çok küme karşılaştırılmalarında ise Tek Yönlü Varyans Çözümlemesinden (ANOVA) yararlanılmıştır. İstatistiksel bakımdan anlamlı çıkan sonuçlarda, farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey HSD (Tukey’s Honestly Significant Difference Test) çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

Araştırmada yapılan tüm istatistiksel çözümlerlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Bu araştırmaya ilişkin tüm istatistiksel mlmelerde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda veri toplama anketi aracılığıyla elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular ve yorumlar sunulurken, amaçlarda belirlenmiş olan sıraya uyulmuş ve şu sıra izlenmiştir:

- Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışlarına ilişkin görüşleri
- Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri
- Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin kişisel özelliklerine göre öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri
- Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimleri
- Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin kişisel özelliklerine göre öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimleri

3. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışlarına İlişkin Görüşleri

Bu bölümde, araştırmanın birinci amacına uygun olarak, araştırmaya katılan ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin “Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları”na ilişkin görüşlerini yansıtan bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin “Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları”na ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3. İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışlarına Verdikleri Yanıtlar

Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Hiçbir zaman	Yanıtız	x -
Sosyal Bilgiler dersinde konuları dikkatle dinlerim.	<i>f</i>	545	266	143	1	-	3.42
	<i>%</i>	57.1	27.9	15.0	0.1		
Sosyal Bilgiler dersinde soru sorarım.	<i>f</i>	146	176	567	63	3	2.43
	<i>%</i>	15.3	18.4	59.4	6.6	0.3	
Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta konuşulanları anlamaya çalışırım.	<i>f</i>	618	236	89	10	2	3.53
	<i>%</i>	64.7	24.7	9.3	1.0	0.2	
Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaya çalışırım.	<i>f</i>	276	272	342	63	2	2.80
	<i>%</i>	28.9	28.5	35.8	6.6	0.2	
Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığım noktalarda açıklama yapılmasını isterim.	<i>f</i>	416	212	284	37	6	3.06
	<i>%</i>	43.6	22.2	29.7	3.9	0.6	
Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerimi belirtirim.	<i>f</i>	255	224	369	103	4	2.66
	<i>%</i>	26.7	23.5	38.6	10.8	0.4	
Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken ses tonuna dikkat ederim.	<i>f</i>	470	212	165	106	2	3.10
	<i>%</i>	49.2	22.2	17.3	11.1	0.2	
Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken yüz ifadelerine dikkat ederim.	<i>f</i>	421	215	214	101	4	3.01
	<i>%</i>	44.1	22.5	22.4	10.6	0.4	
Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında görev alırım.	<i>f</i>	290	224	330	102	9	2.74
	<i>%</i>	30.4	23.5	34.6	10.7	0.9	
Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları içimden yanıtlarım.	<i>f</i>	354	218	271	106	6	2.86
	<i>%</i>	37.1	22.8	28.4	11.1	0.6	

Tablo 3-devam

Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları söz olarak yanıtlarım.	<i>f</i>	430	240	236	40	9	3.12
	<i>%</i>	45.0	25.1	24.7	4.2	0.9	
Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara katılırim.	<i>f</i>	294	246	299	100	16	2.78
	<i>%</i>	30.8	25.8	31.3	10.5	1.7	
Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri (tv., gazete haberleri gibi) sınıf ortamına getiririm.	<i>f</i>	127	128	420	279	1	2.11
	<i>%</i>	13.3	13.4	44.0	29.2	0.1	
Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekler veririm.	<i>f</i>	238	249	395	73	-	2.68
	<i>%</i>	24.9	26.1	41.4	7.6		
N=955							2.88

Tablo 3'te görüldüğü gibi, “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları”ndan “Sosyal Bilgiler dersinde konuları dikkatle dinlerim” maddesine, öğrencilerin yüzde 57.1’i her zaman, yüzde 27.9’u sık sık, yüzde 15’i ara sıra ve yüzde 0.1’i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde konuları dikkatle dinlerim” maddesine ilişkin verdikleri yanıtların aritmetik ortalaması 3.42’dir. Bu ortalamaya göre öğrencilerin, Sosyal Bilgiler dersini “her zaman” dikkatle dinledikleri söylenebilir.

“Sosyal Bilgiler dersinde soru sorarım” maddesine, öğrencilerin yüzde 15.3’ü her zaman, yüzde 18.4’ü sık sık, yüzde 59.4’ü ara sıra ve yüzde 6.6’sı hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde ara sıra soru sorduklarını göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde soru sorarım” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 2.43’tür. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde “ara sıra” soru sormaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta konuşulanları anlamaya çalışırım” maddesine, öğrencilerin yüzde 64.7’si her zaman, yüzde 24.7’si sık sık, yüzde 9.3’ü ara sıra ve yüzde 1’i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta konuşulanları anlamaya çalışırım” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması

3.53'tür. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta konuşulanları “her zaman” anlamaya çalıştıkları söylenebilir.

“Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaya çalışırım” maddesine, öğrencilerin yüzde 28.9'u her zaman, yüzde 28.5'i sık sık, yüzde 35.8'i ara sıra ve yüzde 6.6'sı hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu yanıtlara göre öğrencilerin bir kısmı Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaktadır. “Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaya çalışırım” maddesine ilişkin yanıtların aritmetik ortalaması 2.80'dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında “sık sık” bağlantı kurmaya çalışmaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığım noktalarda açıklama yapılmasını isterim” maddesine, öğrencilerin yüzde 43.6'sı her zaman, yüzde 22.2'si sık sık, yüzde 29.7'si ara sıra ve yüzde 0.6'sı hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu yanıtlara göre öğrencilerin çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığı noktalarda açıklama yapılmasını istemektedir. “Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığım noktalarda açıklama yapılmasını isterim” maddesine ilişkin yanıtların aritmetik ortalaması 3.06'dır. Bu ortalamaya göre öğrenciler, “sık sık” Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığı noktaların açıklanmasını istemektedir.

“Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerimi belirtirim” maddesine, öğrencilerin yüzde 26.7'si her zaman, yüzde 23.5'i sık sık, yüzde 38.6'sı ara sıra ve yüzde 10.8'i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu yanıtlara göre öğrencilerin çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerini belirtmemektedir. “Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerimi belirtirim” maddesine ilişkin yanıtların aritmetik ortalaması 2.66'dır. Bu ortalamaya göre öğrenciler, “sık sık” Sosyal Bilgiler dersinde görüşlerini belirtmektedir.

“Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken ses tonuna dikkat ederim” maddesine, öğrencilerin yüzde 49.2'si her zaman, yüzde 22.2'si sık sık, yüzde 17.3'ü

ara sıra ve yüzde 11.1'i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu yanıtlara göre öğrencilerin çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenin ses tonuna dikkat etmektedir. “Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken ses tonuna dikkat ederim” maddesine ilişkin yanıtların aritmetik ortalaması 3.10'dur. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenin ders anlatırken ses tonuna “sık sık” dikkat etmektedir.

“Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken yüz ifadelerine dikkat ederim” maddesine, öğrencilerin yüzde 44.1'i her zaman, yüzde 22.5'i sık sık, yüzde 22.4'ü ara sıra ve yüzde 10.6'sı hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenin yüz ifadesine çoğunlukla dikkat ettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken yüz ifadelerine dikkat ederim” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 3.01'dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde “sık sık” öğretmenin yüz ifadelerine dikkat etmektedir.

“Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında görev alırım” maddesine, öğrencilerin yüzde 30.4'ü her zaman, yüzde 23.5'i sık sık, yüzde 34.6'sı ara sıra ve yüzde 10.7'si hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında ara sıra görev aldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında görev alırım” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 2.74'tür. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarına “sık sık” katılmaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları içimden yanıtlarım” maddesine, öğrencilerin yüzde 37.1'i her zaman, yüzde 22.8'i sık sık, yüzde 28.4'ü ara sıra ve yüzde 11.1'i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları çoğunlukla içlerinden yanıtladıklarını göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları içimden yanıtlarım” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 2.86'dır. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları “sık sık” içinden yanıtlamaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları söz alarak yanıtlarım” maddesine, öğrencilerin yüzde 45’i her zaman, yüzde 25.1’i sık sık, yüzde 24.7’si ara sıra ve yüzde 4.2’si hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları çoğunlukla söz alarak yanıtladıklarını göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları söz alarak yanıtlarım” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 3.12’dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları “sık sık” söz alarak yanıtlamaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara katılıyorum” maddesine, öğrencilerin yüzde 30.8’i her zaman, yüzde 25.8’i sık sık, yüzde 31.3’ü ara sıra ve yüzde 10.5’i hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara ara sıra katıldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara katılıyorum” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 2.78’dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara “ara sıra” katılmaktadır.

“Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri (tv., gazete haberleri gibi) sınıf ortamına getiririm” maddesine, öğrencilerin yüzde 13.3’ü her zaman, yüzde 13.4’ü sık sık, yüzde 44’ü ara sıra ve yüzde 29.2’si hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri sınıf ortamına getirmediği görülmektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri (tv., gazete haberleri gibi) sınıf ortamına getiririm” maddesine ilişkin yanıtlarının aritmetik ortalaması 2.11’dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri “ara sıra” sınıf ortamına getirmektedir.

“Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekler veririm” maddesine, öğrencilerin yüzde 24.9’u her zaman, yüzde 26.1’i sık sık, yüzde 41.4’ü ara sıra ve yüzde 7.6’sı hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu veriler öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekleri az verdiklerini göstermektedir. Öğrencilerin “Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekler veririm” maddesine ilişkin yanıtlarının

aritmetik ortalaması 2.68'dir. Bu ortalamaya göre öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde “ara sıra” konular ile ilgili örnekler vermektedir.

3. 2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Düzeyleri

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışlarına ilişkin öğrencilerin sorulara verdikleri yanıtlar tek tek incelendikten sonra, yanıtı aranan ilk soruya geçilmiştir. Bu soru; öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılımlarının ne düzeyde olduğudur.

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine katılım puanlarına ilişkin elde edilen ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Öğrenci Sayısı (N)	Alınan En Düşük Katılım Puanı	Alınan En Yüksek Katılım Puanı	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
955	19	56	40.11	6.77

Tablo 4'te görüldüğü gibi, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım puanlarının aritmetik ortalaması 40.11, standart sapma değeri ise 6.77'dir. Araştırma anketinin “Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” bölümünden alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan ise 56'dır. Araştırmada ise, Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrencilerin bu bölümden aldıkları en düşük katılım puanı 19, en yüksek katılım puanı ise 56'dır. Öğrencilerin katılım düzeylerinin nasıl bir dağılım

gösterdiğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Kolmogorov Smirnov Tek Örneklem Testi (One Sample Kolmogorov Smirnov Test) ile elde edilen değer 1.33 olarak bulunmuştur. Bu değer .05 düzeyinde anlamsız çıkması, dağılımın normal olduğunun göstermektedir. Normal dağılım, verilerin ortalama etrafında simetrik olarak dağılımına denir. Veriler çan eğrisi şeklinde bir dağılım gösterirler.

Dağılımın normal olduğunun belirlenmesinin ardından ortalamadan bir standart sapma sola ve sağa gidilerek katılım düzeyleri düşük, orta ve yüksek olarak gruplandırılmıştır. Buna göre; 14-33 puan aralığı düşük düzey, 34-40 puan aralığı orta düzey ve 41-56 puan aralığı yüksek düzeyde katılım grupları olarak tanımlanmıştır. Buna göre öğrencilerin katılım düzeylerine göre gruplandırılması Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Katılım Düzeylerine Göre Gruplandırılması

Katılım Düzeyi	Öğrenci Sayısı s	Oranı Yüzde (%)
Düşük Düzeyde Katılım	151	15.81
Orta Düzeyde Katılım	351	36.75
Yüksek Düzeyde Katılım	453	47.43
Toplam	955	100.00

Tablo 5’e göre, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılımına bakıldığında % 47.43’ünün yüksek düzeyde katılım gösterdiği, % 36.75’inin orta düzeyde katılım gösterdiği ve % 15.81’inin düşük düzeyde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin yarıya yakın kısmının derse yüksek düzeyde (% 47.43) katılım göstermesi olumlu bir durum olarak dikkati çekmektedir.

Bu bulgu üniversite öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri ile ilgili Erişti’nin (1998) yaptığı araştırmada elde edilen bulgularla farklı bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Erişti’nin (1998) yükseköğretimde yaptığı araştırmada

öğrencilerin yaklaşık dörtte üçünün öğretim-öğrenme süreçlerine düşük düzeyde katılım gösterdiklerine dair bulgular elde edilmiştir. Yapılan bu araştırmada ise öğrencilerin yarısına yakın bir kısmının öğretim-öğrenme sürecine katılımlarının etkili düzeyde olduğu görülmektedir.

3. 3. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Öğretim-Öğrenme Sürecine Katılım Düzeyleri

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğretim-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada yanıtı aranan ikinci soru; öğrencilerin cinsiyet ve akademik başarı düzeyine göre öğretim-öğrenme sürecine katılımlarının bir değişiklik gösterip göstermediğidir.

Bu soruyu yanıtlamak için araştırma anketinin “Öğretim-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” adlı bölümünde yer alan veriler çözümlenmiştir. Bu bölümde her bir öğrencinin, 14 katılım davranışının her birinden elde ettikleri katılım puanlarının aritmetik ortalamaları ile standart sapma değerleri hesaplanmış, daha sonra ikili küme karşılaştırmalarında bağımsız gruplar arası t testi, ikiden çok küme karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans çözümlemesi (ANOVA) yapılmıştır.

3. 3.1. Cinsiyet ve Katılım Düzeyleri

Araştırmada yanıtı aranan ikinci soruyla ilgili olarak, öğrencilerin cinsiyetlerine göre öğretim-öğrenme sürecine katılım düzeylerinin değişip değişmediğine bakılmıştır. Bu duruma ilişkin elde edilen değerler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)	“t” Değeri (t)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kız	482	39.9	6.71	0.92	.36
Erkek	473	40.3	6.85		
Toplam	955	40.1			

t tablo: 1.64   Sd. 953   p> .05

Tablo 6’deki değerlere göre, öğrencilerin katılım puan ortalamaları arasındaki farka bakıldığında erkek öğrencilerin daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile iki grup ortalaması arasında t testi uygulanmış ve grup ortalamaları arasında .05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı belirlenmiştir. Bu bulguya dayalı olarak, öğrencilerin cinsiyetlerine göre öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeylerinde bir farklılık olmadığı, hem kız öğrencilerin hem de erkek öğrencilerin katılım davranışlarını benzer yoğunlukta gösterdiği söylenebilir.

Bu bulgu Erişti’nin (1998) yaptığı üniversite öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri ile ilgili araştırma bulguları ile birbirine benzerlik gösterirken, Nunn’ın (1992), araştırmasında elde ettiği bulgulara göre farklı olduğu görülmektedir. Nunn’ın araştırmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre katılıma daha çok önem verdikleri görülmektedir.

3. 3. 2. Akademik Başarı ve Katılım Düzeyi

Araştırmada yanıtı aranan ikinci soru kapsamında, ikinci olarak, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeylerinin değişip değişmediği belirlenmek istenmiştir. Bu duruma ilişkin yapılan çözümleme sonucunda elde edilen değerler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Geçen Seneki Sosyal Bilgiler Ders Notu	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
Zayıf (1)	15	37.53	4.96
Geçer (2)	122	36.70	6.90
Orta (3)	210	38.56	6.54
İyi (4)	251	39.93	6.08
Pekiyi (5)	356	42.46	6.58

Tablo 7’ye göre akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin 37.53 aritmetik ortalama ile en düşük katılım puan ortalamasına sahip oldukları dikkati çekmektedir. Akademik başarı düzeyi arttıkça öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyi de artmaktadır. Yani akademik başarı ile katılım puan ortalamaları arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ise 42.46 aritmetik ortalama ile en yüksek katılım puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Elde edilen bu değerler, akademik başarı düzeylerine göre öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeylerine ilişkin puan ortalamaları arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını sınamak amacıyla grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans çözümlemesi (ANOVA) yapılmıştır. Sosyal Bilgiler ders notu “bir” olan grupta yer alan öğrenci sayısı yeterli

olmadığı için (N:15) yapılan istatistiksel çözümler dışında tutulmuştur (Garson, tarihsiz, s.3). Yapılan çözümleme sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Gruplararası	3895.10	3	1298.36	30.84	0
Grupiçi	39352.30	935	42.08		
Toplam	43247.41	938			

p< .05

Tablo 8’de görüldüğü gibi, yapılan varyans çözümlemesinden elde edilen F değeri 30.84’tür. Bu değer, puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Buna göre, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım puanlarının yüksek, akademik başarısı düşük olan öğrencilerin ise öğretme-öğrenme sürecine katılım puanlarının düşük olduğu görülmektedir.

Bu farkın hangi grup ya da gruplar arası farklılıktan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey-HSD (Tukey’s Honestly Significant Difference Test) çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Test sonucunda elde edilen değerler incelendiğinde bu farklılığın akademik başarı notu 5 olan grup ile akademik başarı notu 2, 3 ve 4 olan gruplar ve akademik başarı notu 4 olan grup ile akademik başarı notu 2 ve 5 olan gruplar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı belirlenmiştir. Öteki grupların puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark görülmemiştir.

Sonuç olarak, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri ile akademik başarı düzeyleri arasında bir paralellik olduğu ve öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyi yükseldikçe akademik başarı düzeyinin de yükseldiği, öğretme-öğrenme sürecine katılım düştükçe akademik başarının da düştüğü söylenebilir.

Bu araştırmada elde edilen akademik başarı ile katılım düzeyi arasındaki bulguları, Erişti'nin (1998) yapmış olduğu araştırmada elde ettiği bulguları desteklemektedir. Bu araştırmada olduğu gibi adı anılan araştırmada da öğretme-öğrenme sürecine katılımın artması durumunda öğrenci başarısının arttığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

3. 4. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Biçimleri

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım durumlarının belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada yanıtı aranan üçüncü soru, öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimlerinin nasıl olduğudur.

Bu soruyu yanıtlamak için anketin “Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” adlı bölümden elde edilen veriler çözümlenmiştir. “Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” adlı bölümde, altısı örtülü sekizi açık katılım davranışı olmak üzere toplam 14 katılım davranışından oluşmuştur. Öğrencilerin açık katılım davranışlarından aldıkları puanlar ile örtülü katılım davranışlarından aldıkları puanlar ayrı ayrı hesaplanmış ve her bir öğrenciye biri açık diğeri örtülü olmak üzere iki katılım biçimi puanı verilmiştir. Alınan puanın yüksekliği o katılım biçiminin yüksekliğini, puanın düşüklüğü ise o katılım biçiminin az olarak gösterildiğinin işareti olarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümden elde edilen verilerin çözümlene işlemi öğrencilerin açık ve örtülü katılım puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerinin hesaplanması yapılarak elde edilen değerler Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık ve Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Katılım Biçimi	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
Açık	955	21.44	4.89
Örtülü	955	18.66	3.17

Tablo 9’da görüldüğü gibi, öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine açık katılım puanlarının ortalamaları 21.44, standart sapma değeri ise 4.89 olarak elde edilmiş, buna karşılık, örtülü katılım puanlarının ortalaması 18.66, standart sapma değeri ise 3.17 olarak bulunmuştur.

Anketin “Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” bölümünden açık katılım davranışlarına ilişkin alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 32’dir. Örtülü katılım davranışlarına ilişkin bölümden alınabilecek en düşük puan 6, en yüksek puan 24’dür.

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin açık ve örtülü katılıma ilişkin elde ettikleri puan ortalamaları ile her bir etken kümesinden alınabilecek en düşük ve en yüksek ortalamalar karşılaştırıldığında öğrencilerin açık katılım puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Buna dayalı olarak, öğrencilerin açık katılım puan ortalamalarının daha fazla olduğu, yani ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine açık katılımı daha yoğun olarak gösterdikleri söylenebilir.

Erişti’nin (1998) araştırmasında ise, üniversite öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecinde daha çok örtülü katılım gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

3. 5. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Biçimleri

Araştırmada yanıtı aranan dördüncü soru, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimlerinin cinsiyet ve akademik başarı düzeylerine göre bir değişiklik gösterip göstermediğidir.

Bu soruyu yanıtlamak için anketin “Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Davranışları” adlı bölümünden elde ettikleri açık ve örtülü katılım puanlarının aritmetik ortalamaları ile standart sapma değerleri hesaplanmış, ayrıca ikili küme karşılaştırmalarında bağımsız gruplar arası t testi, ikiden çok küme karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans çözümlemesi (ANOVA) ve çoklu karşılaştırma Tukey-HSD (Tukey’s Honestly Significant Difference Test) testi yapılmıştır.

3. 5. 1. Cinsiyet ve Katılım Biçimleri

Araştırmanın dördüncü sorusunda ilk olarak, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimlerinin cinsiyetlerine göre değişip değişmediği belirlenmek istenmiştir.

Bunun için önce öğrencilerin açık katılım durumlarına bakılmıştır. Bununla ilgili elde edilen değerler Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)	Serbestlik Derecesi (Sd)	“t” Değeri (t)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kız	482	21.04	4.94	953	2.52	.012
Erkek	473	21.84	4.82			
Toplam	955	21.44				
t tablo:1.64	Sd. 953	p>.05				

Tablo 10’da görüldüğü gibi, erkek öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine açık katılım puan ortalamaları 21.84, kız öğrencilerin açık katılım puan ortalamaları ise 21.04’dür. Bu sonuç cinsiyete göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre açık katılım puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Görülen bu farklılığın anlamlı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden elde edilen t değeri 2.52’dir. t değeri 953 serbestlik derecesinde .05 anlamlılık düzeyinde erkek öğrencilerin lehine farklıdır.

İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılım biçimlerine ilişkin yapılan çözümlenmelerde elde edilen değerler ise Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)	Serbestlik Derecesi (Sd)	“t” Değeri (t)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kız	482	18.86	3.08	953	1.91	.056
Erkek	473	18.66	3.26			
Toplam	955	21.44				
t tablo:1.64	Sd. 953	p>.05				

Tablo 11’de görüldüğü gibi, kız öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılım puan ortalamaları 18.86, erkek öğrencilerin örtülü katılım puan ortalamaları ise 18.46’dır. Bu sonuç cinsiyete göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre örtülü katılım puanlarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Görülen bu farklılığın anlamlı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden elde edilen değer 1.91’dir. Bu değer grup ortalamaları arasında gözlenen farklılığın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

Bu belirlemeye göre, cinsiyetlerine göre ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılımları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bu nedenle, hem kız hem de erkek öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine aynı düzeyde örtülü katılım gösterdikleri söylenebilir.

Sonuç olarak, öğrencilerin cinsiyetlerine göre öğretme-öğrenme sürecine açık katılımlarında erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir fark olduğu, örtülü katılımlarında ise bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

3. 5. 2. Akademik Başarı ve Katılım Biçimleri

Araştırmanın dördüncü sorusunda ikinci olarak, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım biçimlerinin akademik başarıya göre değişip değişmediği belirlenmek istenmiştir.

Bu amaçla önce öğrencilerin açık katılım durumlarına bakılmıştır. Yapılan çözümlenmelerde elde edilen değerler Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Geçen Seneki Sosyal Bilgiler Ders Notu	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
Zayıf (1)	15	19.60	3.73
Geçer (2)	122	19.55	4.70
Orta (3)	210	20.42	4.42
İyi (4)	251	21.60	4.31
Pekiyi (5)	356	22.68	5.27
Toplam	954	21.45	4.88

Tablo 12’de görüldüğü gibi, en yüksek katılım ortalamasına 22.68 puan ile akademik başarısı yüksek olan öğrenciler sahiptir. Onu izleyen puan ortalamaları ise, 21.60 ile iyi düzeyde başarıya sahip olanlar, 20.42 puan ortalaması ile orta düzeyde başarıya sahip olanlar, 19.55 ve 19.60 puan ortalamasına sahip olanlar ise başarı düzeyi düşük olan öğrencilerdir. Diğer bir deyişle, başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin açık katılım puan ortalamaları da düşük, başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin açık katılım puan ortalamaları da yüksektir.

Puan ortalamaları arasında görülen bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının sınanması amacıyla gruplar arasında yapılan tek yönlü varyans çözümlemesinin sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Açık Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Gruplararası	1258.56	4	314.64	13.89	0
Grupiçi	21493.90	949	22.64		
Toplam	22752.47	953			

p< .05

Tablo 13'te görüldüğü gibi, yapılan varyans çözümlemesi sonucunda elde edilen F değeri 13.89'dur. Bu değer, puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Buna göre, öğrencilerin akademik başarı düzeylerine göre öğretme-öğrenme sürecine açık katılım düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Bu farkın hangi grup ya da gruplar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını belirlemek üzere Tukey-HSD (Tukey's Honestly Significant Difference Test) çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan çözümleme sonunda, bu farklılığın Sosyal Bilgiler ders notu 5 olan öğrenciler ile Sosyal Bilgiler ders notu 1, 2, 3 ve 4 olan öğrenciler arasındaki farklılıktan kaynaklandığı görülmüştür.

Sonuç olarak, akademik başarı düzeyi yükseldikçe öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine açık katılımının yükseldiği, akademik başarı düzeyi düştükçe öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine açık katılımının düştüğü görülmüştür.

Öğrencilerin akademik başarı düzeylerine göre öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılım durumlarına ilişkin yapılan çözümlemede elde edilen değerler Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Geçen Seneki Sosyal Bilgiler Ders Notu	Öğrenci Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
Zayıf (1)	15	17.93	3.10
Geçer (2)	122	17.14	3.41
Orta (3)	210	18.13	3.22
İyi (4)	251	18.32	2.96
Pekiyi (5)	356	19.77	2.85
Toplam	954	18.66	3.17

Tablo 14'e göre, en yüksek örtülü katılım ortalamasına 19.77 puan ile akademik başarısı yüksek olan öğrenciler sahiptir. Onu izleyen puan ortalamaları ise, 18.32 ile iyi düzeyde başarıya sahip olanlar, 18.13 puan ortalaması ile orta düzeyde başarıya sahip olanlar, 17.14 ve 17.93 puan ortalamasına sahip olanlar ise başarı düzeyi düşük olan öğrencilerdir. Diğer bir deyişle, başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin örtülü katılım puan ortalamaları da düşük, başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin örtülü katılım puan ortalamaları da yüksektir.

Puan ortalamaları arasında görülen bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının sınılanması amacıyla gruplar arasında yapılan tek yönlü varyans çözümlemesinin sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Öğrencilerin Akademik Başarı Durumlarına Göre Öğretme-Öğrenme Sürecine Örtülü Katılım Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)	Anlamlılık Düzeyi (p)
Gruplararası	817.03	4	204.25	21.98	0
Grupiçi	8817.95	949	9.29		
Toplam	9634.99	953			

p< .05

Tablo 15’te görüldüğü gibi, yapılan varyans çözümlemesi sonucunda elde edilen F değeri 21.98’dir. Bu değer, puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Buna göre, öğrencilerin akademik başarı düzeylerine göre öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılım düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Bu farkın hangi grup ya da gruplar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek üzere Tukey-HSD (Tukey’s Honestly Significant Difference Test) çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Yapılan çözümleme sonunda, bu farklılığın akademik başarı düzeyi 5 olan öğrenci grubu ile 1, 2, 3 ve 4 olan öğrenci grubu arasındaki ilişkiden kaynaklandığı görülmüştür.

Sonuç olarak, hem açık katılım hem de örtülü katılım gösteren gruplar arasında belirgin bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Akademik başarı düzeyi yükseldikçe öğretme-öğrenme sürecine açık ve örtülü katılım da yükselmekte, akademik başarı düzeyi düştükçe öğretme-öğrenme sürecine açık örtülü katılım da düşmektedir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler dersinde ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, tarama modeli kullanılarak rastlantısal yolla örneklem seçilmiştir. Araştırmaya, 2005-2006 öğretim yılının güz döneminde Eskişehir il merkezinde ilköğretim okullarına devam eden 7. sınıf öğrencilerinin 963'ü katılmıştır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından anket formu geliştirilmiştir. Anket aracılığıyla elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular ışığında, aşağıdaki sonuçlar ortaya konmuş ve ilgililere katkı sağlayacağı düşünülen öneriler geliştirilmiştir.

4.1. Sonuçlar

- Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılım davranışları ile ilgili olarak, “Sosyal Bilgiler dersinde konuları dikkatle dinlerim” ve “Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta konuşulanları anlamaya çalışırım” maddelerine **her zaman**, “Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaya çalışırım”, “Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığım noktalarda açıklama yapılmasını isterim”, “Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerimi belirtirim”, “Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken ses tonuna dikkat ederim”, “Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken yüz ifadelerine dikkat ederim”, “Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında görev alırım”, “Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları içimden yanıtlarım”, “Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları söz alarak yanıtlarım” ve “Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekler veririm” maddelerine **sık sık**, “Sosyal Bilgiler dersinde soru sorarım”, “Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara katılırım”, “Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri (tv., gazete haberleri gibi) sınıf ortamına getiririm” maddelerine **ara sıra** yanıtlarını vermişlerdir.

- İlköğretim 7. sınıf öğrencileri öğretme-öğrenme sürecine yüksek düzeyde katılım göstermektedir. Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılımlarına göre dağılımı belirlendikten sonra katılım düzeyleri düşük, orta ve yüksek olarak gruplandırılmıştır. Buna göre öğrencilerin % 47'si yüksek düzeyde, % 36'sı orta düzeyde ve % 15'i düşük düzeyde katılım göstermektedir.
- Öğrencilerin, öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri cinsiyetlerine incelendiğinde, erkek öğrencilerin daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, cinsiyet, öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri üzerinde belirleyici bir değişken değildir.
- Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri akademik başarı düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Akademik başarı düzeyi arttıkça öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeylerinin de arttığı, akademik başarı düzeyi düştükçe öğrencilerin katılım düzeyleri de düşmektedir. Akademik başarısı orta düzeyde olanların ise öğretme-öğrenme sürecine katılım düzeyleri de orta seviyede yer almaktadır.
- Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin katılım biçimlerine bakıldığında, açık katılımın örtülü katılıma göre daha çok olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin açık katılımlarının aritmetik ortalaması 21.44 iken, örtülü katılımlarının aritmetik ortalaması 18.66'dır. Yapılan t testi sonunda öğrencilerin açık katılımı daha fazla buldukları belirlenmiştir.
- Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine açık katılımlarında cinsiyetlerine göre farklılık görülmektedir. Erkek öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine açık katılım puan ortalamaları 21.84, kız öğrencilerin açık katılım puan ortalamaları ise 21.04'dür. Bu sonuç cinsiyete göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre açık katılım puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulguya dayalı olarak yapılan t testinden elde edilen t

değeri 2.52'dir. t değeri 953 serbestlik derecesinde .05 anlamlılık düzeyinde erkek öğrencilerin lehine farklıdır.

- Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılımları cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir. Kız öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılım puan ortalamaları 18.86, erkek öğrencilerin örtülü katılım puan ortalamaları ise 18.46'dır. Bu sonuç cinsiyete göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre örtülü katılım puanlarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak yapılan t testi sonucunda bu farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.
- Öğrencilerin, akademik başarı düzeylerine göre öğretme-öğrenme sürecine açık katılımları farklılık göstermektedir. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler, orta ve düşük başarı düzeyine sahip olan öğrencilere göre; orta düzeyde akademik başarılı olan öğrenciler ise akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilere göre öğretme-öğrenme sürecine daha fazla açık katılım göstermektedirler.
- Öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine örtülü katılımları, akademik başarı düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler, orta ve düşük başarı düzeyine sahip olan öğrencilere göre; orta düzeyde akademik başarılı olan öğrenciler ise akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilere göre öğretme-öğrenme sürecine daha fazla örtülü katılım göstermektedirler.
- Öğrencilerin, akademik başarılarına göre açık ve örtülü katılımlarındaki farklılığın akademik başarı düzeyi 5 olan öğrenci grubu ile 1, 2, 3 ve 4 olan öğrenci grubu arasındaki ilişkiden kaynaklandığı görülmüştür.

Sonuç olarak, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretme-öğrenme sürecine katılımlarının yüksek düzeyde olduğu, katılım düzeylerinin cinsiyetlerine göre değişiklik göstermediği, ancak akademik başarı düzeylerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. İlköğretim 7. sınıf öğrencileri Sosyal Bilgiler dersinde öğretme-öğrenme sürecine açık katılım davranışlarını daha çok gösterdikleri, katılım biçimlerinin cinsiyete göre değiştiği, buna göre erkek öğrencilerin daha fazla açık katılım gösterdikleri, kız öğrencilerin ise daha fazla örtülü katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin katılım biçimlerinde akademik başarı düzeylerine göre farklılık olduğu belirlenmiştir.

4. 2. Öneriler

Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular ışığında getirilen öneriler şunlardır:

1. Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilerin açık ve özgür düşünmelerine, kendilerini serbestçe anlatabilmelerine olanak sağlayan öğretme-öğrenme ortamları yaratılarak onların açık katılım düzeyleri artırılabilir.
2. Öğretme-öğrenme sürecine katılım için sınıf içi iletişime dikkat edilebilir.
3. Öğrencilerin, öğretme-öğrenme sürecine katılımlarını sağlayacak teknik ve yöntemler uygun olarak sınıflarda fiziksel düzenleme yapılabilir.
4. Öğrencilerin açık katılımlarını sağlayabilmek için kaygı düzeyini azaltıcı çalışmalar yapılabilir.
5. İlköğretim öğrencilerinin öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimlerine yönelik aşağıdaki araştırmalar yapılabilir:
  - a. Diğer derslerde de öğretme-öğrenme sürecine katılım düzey ve biçimleri araştırılabilir.

- b. Sosyal Bilgiler dersinde katılım düzey ve biçimlerinin, başarıya olan etkisi, öğrenmenin kalıcılığı gibi değişkenler üzerindeki etkisi araştırılabilir.

EKLER

Sayfa

1. ÇALIŞMA EVRENİNDE YER ALAN OKULLAR
VE ÖĞRENCİ SAYILARI 69
2. ESKİŞEHİR VALİLİĞİ MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNÜN
İZİN YAZILARI 74
3. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNDE YER ALAN OKULLAR VE
ÖĞRENCİ SAYILARI 76
4. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRETME-ÖĞRENME
SÜRECİNE KATILIM DURUMLARINI BELİRLEME ANKETİ 77

EK 1**ÇALIŞMA EVRENİNDE YER ALAN OKULLAR VE
2005-2006 ÖĞRETİM YILI GÜZ DÖNEMİ 7. SINIF ÖĞRENCİ SAYILARI**

SIRA NO	KURUM ADI	7. Sınıf		
		ERKEK	KIZ	TOPLAM
1	Adalet İlköğretim Okulu	135	140	275
2	Ahmet Sezer İlköğretim Okulu	49	50	99
3	Ali Fuat Cebesoy İlköğretim Okulu	41	35	76
4	Ali Rıza Efendi İlköğretim Okulu	33	47	80
5	Anadolu İlköğretim Okulu	38	26	64
6	Ata İlköğretim Okulu	21	23	44
7	Atatürk İlköğretim Okulu	142	92	234
8	Av. Şahap Demirer İlköğretim Okulu	42	49	91
9	Av.Mail Büyükerman İlköğretim Okulu	19	17	36
10	Aziz Bolel İlköğretim Okulu	10	20	30
11	Barbaros İlköğretim Okulu	72	63	135
12	Battalgazi İlköğretim Okulu	27	16	43
13	Cahit Kural İlköğretim Okulu	17	11	28
14	Cengiz Topel İlköğretim Okulu	35	29	64
15	Çamlıca Ticaret Odası İlköğretim Okulu	48	36	84
16	Çukurhisar İlköğretim Okulu	16	12	28
17	Dr. Halil Akkurt İlköğretim Okulu	111	82	193
18	Dr. Mustafa Çamkoru İlköğretim Okulu	15	18	33

Ek-1 devam

19	Dumlupınar İlköğretim Okulu	53	43	96
20	Edebali İlköğretim Okulu	25	26	51
21	Emine Cahide Karaali İlköğretim Okulu	14	10	24
22	Erenköy İlköğretim Okulu	18	13	31
23	Ertuğrulgazi İlköğretim Okulu	9	12	21
24	Fahri Günay İlköğretim Okulu	55	69	124
25	Fatih Sultan Mehmet İlköğretim Okulu	34	32	66
26	Halil Yasin İlköğretim Okulu	18	40	58
27	Havacılar İlköğretim Okulu	10	8	18
28	Hürriyet İlköğretim Okulu	33	38	71
29	İbrahim Karaoğlanoğlu İlköğretim Okulu	100	103	203
30	İki Eylül İlköğretim Okulu	102	87	189
31	İlhan Ünügür İlköğretim Okulu	40	39	79
32	İsmet İnönü İlköğretim Okulu	22	24	46
33	İsmet Paşa İlköğretim Okulu	38	33	71
34	İstiklal İlköğretim Okulu	14	33	47
35	Kardeşler İlköğretim Okulu	51	50	101
36	Kazım Karabekir İlköğretim Okulu	13	9	22
37	Keskin İlköğretim Okulu	4	4	8
38	Kılıçarslan İlköğretim Okulu	38	38	76
39	Korgeneral Lütfü Akdemir İlköğretim Okulu	51	45	96
40	Kurtuluş İlköğretim Okulu	49	40	89

Ek-1 devam

41	Mareşal Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu	53	52	105
42	Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu	102	89	191
43	Mehmet Ali Yasin İlköğretim Okulu	71	74	145
44	Mehmet Gedik İlköğretim Okulu	26	39	65
45	Mehmetçik İlköğretim Okulu	13	10	23
46	Melahat Ünügür İlköğretim Okulu	149	157	306
47	Metin Sönmez İlköğretim Okulu	52	43	95
48	Milli Zafer İlköğretim Okulu	182	149	331
49	Mimar Sinan İlköğretim Okulu	41	41	82
50	Mithat Paşa İlköğretim Okulu	18	18	36
51	Mualla Zeyrek İlköğretim Okulu	74	49	123
52	Murat Atılgan İlköğretim Okulu	71	55	126
53	Mustafa Kemal İlköğretim Okulu	28	33	61
54	Muttalip Atatürk İlköğretim Okulu	56	38	94
55	Namık Kemal İlköğretim Okulu	45	46	91
56	Nasrettin Hoca İlköğretim Okulu	23	19	42
57	Orgeneral Halil Sözer İlköğretim Okulu	88	92	180
58	Orhangazi İlköğretim Okulu	74	66	140
59	Pilot Binbaşı Ali Tekin İlköğretim Okulu	72	76	148
60	Plevne Özel İdare İlköğretim Okulu	20	19	39
61	Porsuk İlköğretim Okulu	98	86	184
62	Sami Sipahi İlköğretim Okulu	134	102	236

Ek-1 devam

63	Satılmışoğlu Şükrü Sever İlköğretim Okulu	6	14	20
64	Sevinç K.Behiç Akaydın İlköğretim Okulu	17	14	31
65	Sinan Alağaç İlköğretim Okulu	50	59	109
66	Sultandere İlköğretim Okulu	36	36	72
67	Suzan Gürcanlı İlköğretim Okulu	41	40	81
68	Süleyman Havva Kamışlı İlköğr.Okulu	25	32	57
69	Şehit Ali Gaffar Okkan İlköğretim Okulu	48	31	79
70	Şehit Teğmen Subutay Alkan İlköğretim okulu	20	25	45
71	Şeker İlköğretim Okulu	66	59	125
72	TEİ.Alparslan İlköğretim Okulu	8	9	17
73	Ticaret Borsası İlköğretim Okulu	23	25	48
74	Tunalı İlköğretim Okulu	48	38	86
75	Turan İlköğretim Okulu	10	15	25
76	Ülkü İlköğretim Okulu	63	62	125
77	Vali Ali Fuat Güven İlköğretim Okulu	17	19	36
78	Vali Münir Raif Güney İlköğretim Okulu	32	32	64
79	Vali Sami Sönmez İlköğretim Okulu	55	46	101
80	Yavuz Selim İlköğretim Okulu	46	37	83
81	Yenikent İlköğretim Okulu	26	23	49
82	Yrb. Mehmet Yaşar Gülle İlköğretim Okulu	25	22	47

Ek-1 devam

83	Yunusemre İlköğretim Okulu	42	37	79
84	Ziya Gökalp İlköğretim Okulu	60	58	118
85	Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu	20	26	46
86	1.Hava İkmal Bakım Merkezi İlköğretim Okulu	46	56	102
87	100.yıl İlköğretim Okulu	32	37	69
88	23 Nisan İlköğretim Okulu	29	41	70
89	24 Kasım İlköğretim Okulu	30	42	72
90	30 Ağustos İlköğretim Okulu	31	28	59
91	71 Evler İlköğretim Okulu	27	31	58
92	75.Yıl Özel İdare İlköğretim Okulu	35	33	68
TOPLAM		4166	3942	8108

*Bu sayısal değerler Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2005-2006 Öğretim yılındaki güz dönemi verilerine göre düzenlenmiştir.

EK 2

ESKİŞEHİR VALİLİĞİ MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNÜN İZİN YAZILARI

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI :B.08.4.MEM.4.26.00.02.000( )
KONU: Anket.

02.01.2006* 00160

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İLGİ : a-21.12.2005 tarih ve 914/11309 sayılı yazınız.
b-30.12.2005 tarih ve 37309 sayılı İl onayı.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans öğrencisi Zeliha ÜNAL'ın, "Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecinde Katılımını Etkileyen Etmenler" başlıklı tez çalışması için, 2005-2006 öğretim yılı Müdürlüğümüze bağlı ilköğretim okullarında 7.sınıf öğrencilerine anket uygulaması isteğiniz ilgi (b) onay ile uygun görülmüş olup, onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Son g. gönderildi
25

Ekrem TOKLUCU
Milli Eğitim Müdürü

EKLER :
EK-1 Onay (1 sayfa)

18.1.2006
50

EĞİTİME
%100
DESTEK

DANISMA
444 0 632
HATTI

Tel : 239 72 00
Faks : 239 39 22

E-Posta Adresi : eskisehirmem@meb.gov.tr
Internet Adresi : http://eskisehir.meb.gov.tr

Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü
Evrak Kayıt Servisi
K. TARİHİ 16 Ocak 2006
K. NOSU 298

Eğitim Bil. Enst.
Yazı işi üd.
A

Ek 2-devam

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4MEM.4.26.00.02.310 ( )/
KONU : Anket İzni.

30.12.2005* 37309

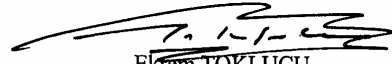
VALİLİK MAKAMINA

İLGİ: Anadolu Üniversitesi'nin 21.12.2005 tarih ve 914/11309 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi ilgi yazısında; Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans öğrencisi Zeliha ÜNAL'ın "Sosyal bilgiler Dersinde Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecinde Katılımını Etkileyen Etmenler" başlıklı tez çalışması için 2005-2006 öğretim yılı güz döneminde Müdürlüğümüze bağlı ilköğretim okullarında 7.sınıf öğrencilerine anket uygulama çalışması yapmak istediği belirtilmektedir.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans öğrencisi Zeliha ÜNAL'ın, ilköğretim okulları 7.sınıf öğrencilerine yönelik anket çalışması, Müdürlüğümüze bilgi verilerek kaydıyla uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Ekrem TOKLUCU
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
30../12/2005
Ekrem BALDI
Vali a.
Vali Yardımcısı

EGİTİM
%100
DESTEK

DANISMA
444 0 632
H A T T I

Tel : 239 72 00
Faks : 239 39 22

E-Posta Adresi : eskisehimem@meb.gov.tr
İnternet Adresi : <http://eskisehir.meb.gov.tr>

EK 3

ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNDE YER ALAN OKULLAR VE ÖĞRENCİ SAYILARI

Okullar	Öğrenci Sayısı
1. Nolu Eğitim Bölgesi	232
2. Nolu Eğitim Bölgesi	107
3. Nolu Eğitim Bölgesi	126
4. Nolu Eğitim Bölgesi	113
5. Nolu Eğitim Bölgesi	150
6. Nolu Eğitim Bölgesi	181
7. Nolu Eğitim Bölgesi	54
Toplam	963

EK 4

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRETME-ÖĞRENME SÜRECİNE KATILIM DURUMLARINI BELİRLEME ANKETİ

Sevgili Öğrenci;

Sosyal Bilgiler Dersine katılım düzeyleri ile öğretme-öğrenme sürecine katılmayı etkileyen etmenleri belirlemek üzere bir araştırma yapılmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersini düşünerek sorunun karşısına size en uygun olan seçeneğe parantez içine çarpı (X) işareti koyunuz.

Anket ile toplanan bilgiler sadece bu araştırma için kullanılacaktır. Cevaplarınız gizli tutulacaktır. Bu nedenle ankete adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Lütfen ankette yer alan soruları dikkatlice okuyarak tüm soruları yanıtlayınız.

Ankete verdiğiniz cevaplar ve araştırmaya sağladığınız katkılar için şimdiden teşekkür ederim.

Zeliha ÜNAL
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Ek-4 devam

I. BÖLÜM. Aşağıda bulunan seçeneklerden size en uygun olanın yanındaki parantezin içine çarpı (X) işareti koyunuz. Yanıtsız soru bırakmayınız.

1. Cinsiyetiniz :

a. ( ) Kız

b. ( ) Erkek

2. Geçen yıl karnedeki Sosyal Bilgiler dersi notunuz:

a. ( ) 5

b. ( ) 4

c. ( ) 3

d. ( ) 2

e. ( ) 1

II. BÖLÜM. Aşağıda belirtilen her bir davranışı “Sosyal Bilgiler Dersinde” hangi sıklıkta gösterdiğinizi, ayrılan yere çarpı (X) işareti koyarak belirtiniz.

ÖĞRETME-ÖĞRENME SÜRECİNE KATILIM DAVRANIŞLARI	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Hiçbir zaman
1. Sosyal Bilgiler dersinde konuları dikkatle dinlerim.				
2. Sosyal Bilgiler dersinde soru sorarım.				
3. Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta ders ile ilgili konuşulanları anlamaya çalışırım.				
4. Sosyal Bilgiler dersinde yeni anlatılan konular ile eski konular arasında bağlantı kurmaya çalışırım.				
5. Sosyal Bilgiler dersinde anlamadığım noktalarda açıklama yapılmasını isterim.				
6. Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili kendi görüşlerimi belirtirim.				
7. Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken ses tonuna dikkat ederim.				
8. Sosyal Bilgiler öğretmenimizin ders anlatırken yüz ifadelerine dikkat ederim.				
9. Sosyal Bilgiler dersinde bireysel ve grup çalışmalarında görev alırım.				
10. Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları içimden yanıtlarım.				
11. Sosyal Bilgiler dersinde sorulan soruları söz alarak yanıtlarım.				
12. Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi tartışmalara katılırım.				
13. Sosyal Bilgiler dersinde konularla ilgili güncel gelişmeleri (tv, gazete haberleri gibi)sınıf ortamına getiririm.				
14. Sosyal Bilgiler dersinde konular ile ilgili örnekler veririm.				

KAYNAKÇA

“A Vision of Powerful Teaching and Learning in the Social Studies: Building Social Understanding and Civic Efficacy”, 2005.(20.10.2005 tarihinde < <http://www.socialstudies.org/positions/powerful/>> adresinden alınmıştır.)

Açıkgöz, Kamile. **Aktif Öğrenme**. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları, 2003.

_____. “Aktif Öğrenme Açısından Bir Çözümleme,” **Yaşadıkça Eğitim Dergisi**. 80:2-4,2003.

Akar, İlhan. “Öğrenci Davranışlarını Etkileyen Etmenler.” **Sınıf Yönetimi**. (Editör: Zeki Kaya) Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.

Arslantaş, Yılmaz. “Sınıf Yönetiminde Öğretmen İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri”. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Babadoğan, Cem. “Öğrenme Stilleri ve Stratejileri Arasındaki İlişki,” I. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler.3. (28-30 Nisan 1994). Adana: Çukurova Eğitim Fakültesi, 156-165,1994.

Bacanlı, Hasan. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara:Alkım Yayınları, 1997.

_____. **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayınları, 2000.

Başar, Erdoğan. **Genel Öğretim Yöntemleri**. Samsun: ?, 1997.

Başar, Hüseyin. “Sınıf Yönetiminin Ana Değişkenleri.” **Sınıf Yönetimi**. (Editör:Esmahan Ağaoğlu) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2004.

_____.**Sınıf Yönetimi**. Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.

Bayındır, Nida. “Sınıf Yönetiminde Öğretmen Davranışlarının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi”. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Baytekin, Çetin. **Ne Niçin Neden Öğreniyoruz ve Öğretiyoruz?** Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

Berklin, Cezmi Tahir. **Öğrenci Problemleri.** Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1974.

Bilen, Mürüvvet. **Plandan Uygulamaya Öğretim.** Ankara: Anı Yayıncılık, 1999.

Binbaşoğlu Cavit. **Özel Öğretim Yöntemleri.** Dördüncü Basım. Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi, 1981.

Can, Gürhan. “Sınav Kaygısı ve Sağaltımı”, **Kurgu Dergisi.** 2:571-579, 1990.

Celep, Cevat. **Meslek Olarak Öğretmenlik.** Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

Ceyhan, Esra. “Bireyi Tanıma Gereksinimi ve Tanıma Teknikleri.” **Bireyi Tanıma Teknikleri.** (Editör: Aykut Ceyhan) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2003.

Ceylan, Müyesser. “Sınıfta Motivasyon”. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Cüceloğlu, Doğan. **İnsan ve Davranışı.** İstanbul: Remzi Yayınları, 1999.

Çolakoğlu, Jale. “Yaşam Boyu Öğrenmede Motivasyonun Önemi”, 2005. (07.10.2005 tarihinde <URL: <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/155-156/colakoglu.htm>> adresinden alınmıştır.)

Demirel, Özcan. **Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı**. Ankara: Pegem A Yayınları, 2002.

_____. “Öğretimde Yeni Yaklaşımlar,” **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. (Editör: Mehmet Gültekin) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1317, 2001.

_____. **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2004.

Deryakulu, Deniz. “Yapıcı Öğrenme,” **Sınıfta Demokrasi**. Editör: Ali Şimşek. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2000.

Deveci, Handan. **Sosyal Bilgiler Dersinde Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Dersle İlişkin Tutumlarına, Akademik Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

Doğanay, Ahmet. “Sosyal Bilgiler Öğretimi” **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2003, ss.15-46.

_____. “Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi” **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2003.

Erden, Münire ve Yasemin Akman. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1998.

Ergin, Akif ve Cem Birol. **Eğitimde İletişim**. Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.

Erişti, Bahadır. “Üniversite Öğrencilerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine Katılım Durumları”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Fidan, Nurettin ve Münire Erden. **Eğitime Giriş**. İstanbul: Alkım Yayınevi, 1998.

Fidan, Nurettin. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Alkım Yayınları, 1997.

_____. **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Kitabevi, 1990.

Gander, Mary J. ve Harry W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Yayıma Hazırlayan: Bekir Onur. Ankara: İmge Yayınları, 1998.

Garson, G. David. **Univariate GLM, ANOVA and ANCOVA**. (28.05.2006 tarihinde http://davidmlane.com/hyperstat/intro_ANOVA.html adresinden alınmıştır.)

Gençoğlan, Ozan. “Öğretmenlerin Öğrencileri Sınıf Yönetimine Katılmayı Teşvik Etme Düzeylerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Glasser, William. **Başarısızlığın Olmadığı Okul**. Çeviren: Kıvılcım Teksöz. İstanbul:Beyaz Yayınları, 1999.

Gökçe, Erten. “İlköğretimde Aktif Öğrenmenin Öğrenciler Üzerindeki Etkisi,” **Gazi Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, XII Eğitim Bilimleri Kongresi**. 1:213-232,2004.

Guliyeva, Yakut. “İlköğretimde Olumlu Sınıf Çevresinin Oluşturulmasında Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Rolü”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Gürkan, Tanju. “Eğitim, Öğretim ve Programlarla İlgili Temel Kavramlar”, **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. (Editör: Mehmet Gültekin). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 2003.

Hall, Richard. “Aligning Learning, Teaching and Assessment Using The Web:An Evalation Of Pedagogic Approaches,” **British Journal Of Educational Tecnology**. 2:149-158, 2002.

Hutchinson, Lynn M. And Mary E. Beadle. “Professors’ Communacation Styles: How They Influence MAle and Female Seminar Participants”, **Teacher-Teacher Education**. Volume: 8, Issue: 4, 1992.

Kaltsounis, Theodore. **Teaching Social Studies In The Elementary School**. USA: Prentice Hall, 1987.

Kaya, Zeki. “Olumlu Öğrenme Ortamı Oluşturma.” **Sınıf Yönetimi**. (Editör: Zeki Kaya) Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayınları, 1998.

_____. **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Kısakürek, Mehmet Ali. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 97, 1989.

Küçükahmet, Leyla. **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. Ankara:Nobel Yayınları, 2002.

_____. **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.

_____. **Eğitim Programları ve Öğretim**. Ankara: Gazi Kitapevi, 1997.

_____ . “Öğretmen Yetiştiren Kurum Öğretmenlerinin Tutumları.
Program Geliştirme Açısından Bir Yorum.” Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi
Yayınları, 1976.

Martorella, Peter H. **Social Studies For Elementary School Children Developing
Young Citizens.** USA: Prentice Hall, 1998.

MEB. “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı,” **Milli Eğitim
Bakanlığı Tebliğler Dergisi.** 2487, Nisan 1998.

MEB. “İlköğretim Programların Uygulanması” 2005. (08.10.2005 tarihinde
<<http://ttkb.meb.gov.tr>> adresinden alınmıştır.)

MEB. **Öğretmen Yeterlilikleri.** Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2002.

Michaelis, John U. ve Jesus Garcia. **Social Studies For Children A Guide To Basic
Insteuction.** USA: Prentice Hall, 1996.

Oğuzkan, F. **Çocuk Edebiyatı.** Ankara: Emel Matbaacılık, 1997.

Özçelik, Durmuş Ali. **Eğitim Programları ve Öğretimi: Genel Öğretim Yöntemleri.**
Ankara: ÖSYM Yayınları, 1992.

Özer, Bekir. “Öğrenmeyi Öğretme”, **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme.** (Editör:
Mehmet Gültekin). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi,
2003.

Özden Yüksel. “Öğrenmeye Farklı Bir Bakış: Yapılandırmacılık,” **Öğrenme ve
Öğretme.** Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.

_____ . **Öğrenme ve Öğretme.** Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2000.

Ramsland, Katherine. **Öğrenme Sanatı**. Çeviren: İbrahim Şenel, Selma Şenol. İstanbul: Beyaz Yayınları, 1999.

Saban, Ahmet. **Öğrenme-Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar**. Ankara: Nobel Yayınları, 2002.

Sağlam, Mustafa. “Öğretimi Etkileyen Etmenler”, **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. (Editör: Mehmet Gültekin). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 2003.

Savage, Tom V. ve DAVID G. Armstrong. **Elementary Social Studies**. Colombus: A Simon-Schuster Company, 1996.

Senemoğlu, Nuray. **Gelişim Öğrenme ve Öğretim:Kuramdan Uygulamaya**. Ankara:Gazi Kitabevi, 2003.

Selçuk, Ziya. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Pegem Yayıncılık, 1996.

_____. **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Sönmez, Veysel. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

Sözer Ersan. “Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri.” **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Editör: Gürhan Can) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 581, 1998.

_____. “Sosyal Bilgiler Öğretiminde İçerik ve Düzenlenmesi.” **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Editör: Gürhan Can) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 581, 1998.

_____. “Sosyal Bilgiler Öğretiminde İzlenen Belli Başlı Yöntem ve Tekniklerin İncelenmesi.” **Sosyal Bilgiler Öğretimi.** (Editör: Gürhan Can) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 581, 1998.

_____. **Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimlerin Öğretimi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1034, 1998.

Şaşan, Hasan H. “Yapılandırmacı Öğrenme,” **Yaşadıkça Eğitim Dergisi.** 74:75,s.49-52, 2002. (25.04.2005 tarihinde <URL: <http://www.egitim.aku.tr/kuramsal.htm>> adresinden alınmıştır.)

Tosun, Ülkü. **Onurlu Disiplin.** İstanbul: Beyaz Yayınları, 1999.

Uluğ, Fevzi. **Okulda Başarı.** İstanbul:Remzi Kitabevi, 1996.

Ünal, Sevil. “ Aktif Öğrenme, Öğrenmeyi Öğrenmek ve Probleme Dayalı Öğrenme,” **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.** 11:373-378,1999.

Vitto, John M. **Classroom Management.** California: Corwin Press, 2003.

Yaşar, Şefik. “Yapısalcı Kuram ve Öğrenme Öğretme Süreci,” **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** Eskişehir:8:1-2:68-75, 1998.

Yanpar, Şahin, Tuğba. “Eğitimde Teknolojinin Temelleri”. **Öğretmenlik Mesleğine Giriş.** (Editör:Veysel Sönmez). Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.

Yanpar Şahin, Tuğba., Yıldırım, Soner. **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme.** Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

Yavuzer, Haluk. **Çocuğu Tanımak ve Anlamak.** İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004.

_____. **Çocuk Eğitimi El Kitabı.** İstanbul: Remzi Kitapevi, 2000.

Yılmaz, Hasan ve Ali Murat Sünbül. **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme.** Konya: Çizgi Yayınları, 2004.

Vural, Mehmet. **En Son Değişiklikleriyle İlköğretim Okulu Ders Programları ve Öğretim Klavuzları Yeniden Tasarım.** Erzurum: Yakutiye Yayıncılık, 2005.

Weible Thomas ve Wayne Dumas. "Elementary Teacher Education and Certification," **Elementary School Social Studies: Research As A Guide To Practice.** (Editor: Virginia A. Atwood). Washington D.C.: National Council For The Social Studies, 1991.